SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU

KNJIŽEVNE NOVINE

LIST ZA KNJIŽEVNOST I KULTURU

GODINA IV
BROJ 16

Uredništvo: Francuska 7, tel. 28-098
Administracija: Kardeljeva 31, tel. 24-001

BEOGRAD, UTOREK 17 APRIL 1951

LIST IZLAZI JEDANPUT NEDELJNO

PRIMERAK
5 dinara

UNIVERZ. BIBLIOTEKA „SVETOZAR MARKOVIĆ" BEOGRAD

KLIMA DUHA

Oto Bihalji-Merin

I.

Zar nam još juče roditelji nisu govorili: mladost je isuviše slobodna, ne oseća poštovanje prema starijima, roditeljima, učiteljima... Sve zna bolje. Kada smo mi bili mladi, nije to bilo tako. Tada je omladina bila skromna. Kod stola, sinovi i kćeri, i odrasli, odgovarali su jedino na pitanja.

Tako smo slušali, a bili smo mladi, želeli smo novo i bili smo čvrsto odlučni u tome da tako nikada ne govorimo.

Ali danas sam u jednom razgovoru čuo iste tonove i vrlo su me začudili. Zar smo već ostarili i zar već gledamo unazad, umesto unapred? — Mladi književnici su isuviše brzo izbili u prvi red. Razmaženi su. Misle da svuda mogu reći svoju reč. Ističu se. Objave dve-tri zbirke pesama i razmeću se. —

Tada sam pogledao u ogledalo i video ureze i bore na licu. Tako brzo smo iz »omladine« prešli u stariju generaciju. Mladi drugovi govore nam »vi«. A ja ih posmatram i mislim, da li su i oni tako puni kritike, kao što smo mi bili u mladosti, tako bez poštovanja i preterano pouzdani u svoj sud, i tako puni žarke želje za znanjem i doživljavanjem?

Mladi izriču sud, da. Ali oni umeju i da poštuju, da uvažavaju — kada su čestiti i iskreni — ne godine i položaj, već delo i istinske vrednosti, znanje, volju za prenošenjem znanja na druge.

Ali oni koji su nagomilali znanje ili delove znanja, umetnici i istoričari, često se boje omladine, kao Ibzenov građevinar Solnes, i žele da još prigrabe uspehe, slavu. I gomilaju svoja bogatstva, koja verovatno sami neće moći više da iskoriste.

Zar smo već tako daleko, da se naša vrata više ne otvaraju pred glasnim glasovima, pred rečima možda katkad i previše slobodnim, pred strasnim težnjama, traženjem i hladnom, oštrom i prodornom kritikom naših mladih sinova, kćeri i profesionalnih drugova?

Jer, biti mlad znači srce prepuno gorućih pitanja. Ali nikakvi didaktički, opšti, neobavezni odgovori ne mogu utoliti tu glad pitanja. Odgovori kritičara i majstora moraju pogađati u središte stvari. Moraju obnažiti njihovu suštinu, moraju doći kao pečat ispod odgovora. Jer ona omladina koja traži samu sebe i istinu života ne može se zadovoljavati svečanim zdravicama i reprezentativnim jubileumskim frazama. Ona sluša i ispituje, proverava oreole autoriteta da bi videla šta se za njima skriva.

Uvek, u svim vremenima, a i danas, omladina je ta koja se okuplja pod plamenim zastavama duha, koja je gotova da prizna, da voli, čak i da obožava ono u čemu nalazi snagu i istinu, dubinu i odlučnost. Ona je vazda spremna da žestinom svojih još neprevrelih životnih sokova ekzaltirano i katkad i preterano povlađuje. U tome je i opasnost za omladinu da, loše vođena, ne kliče lažnim bogovima.

To je istina. Na ravni umetnosti nije upravo divlja, eksplozivna snaga ona koja stvara majstorska dela. U najmanju ruku, veliko znanje, zanatska spretnost moraju se sa njom povezati, da ideji i obliku daju jedinstvo. Omladini mahom nedostaje razboritost, jasnoća i osećanje mere. Ali u naknadu ona ima ono što mudrijima često nedostaje: nekompromisnost.

II.

Početkom oktobra prošle godine, zapisao sam u svom dnevniku: »Jedan snažan talent ušao je u krug srpskih slikara: Mića Popović. Darovit i pun samosvesti. Trebalo bi izdati priručnik za letove mladih Ikara. Koliko ih je koji će još nastradati u zamahu, u odvažnosti svojih letova. Ali je bolje srušiti se u poletu ka svetlosti, no

Oto Bihalji-Merin

sakriti se za sigurnim zaklonima kovencionalnog i učmalog.

A šta je ako neko poveže te suprotnosti? Mića Popović voli katkad da smelo i sa najnovijim raketnim pogonom poleti u savladano, prošlo. Ta sklonost dolazi do izraza i u njegovoj slici velikog formata »Kritika u pejsažu«, na kojoj slikara pred štafelajem posećuju prijatelji. Štimung je a la Mise i pejsaž odiše mirisom romantike, sa nešto dodatka bidermajera, iako slikar, u desnom uglu, u sivim tonovima, nije nimalo loše naslikan. Ne samo snažnije, već i životno istinitije i modernije, Kurbe je postavio samog sebe u prirodi, u slici »Dobar dan, gospodine Kurbe«, na koju je možda Mića Popović mogao misliti.

Svakako, mladi slikar nije ni nameravao da se snabdeva iz naturalističko-realističkog Kurbeovog inventara. Njegova paleta, njegove unutarnje vizije nemaju ničeg zajedničkog sa Kurbeom. Kurbeu je mnogo srodniji jedan drugi mladi srpski slikar, o kome sam u poslednje vreme češće slušao reči omalovažavanja (O, kako su ljudi pripravni da se danas bacaju kamenjem na ono što su juče hvalili!).

Govorim o Boži Iliću, zato što se kroz kontrast težnji ta dva mlada slikara jasno vidi, kako različite umetničke tendencije u našem dobu međusobno naporedo teku. Kod Ilića deluje epsko-narativni seljački temperament. Pripovesti njegove četkice koncentrišu se u prvom redu u tematskom. Njegova paleta je romantično-naturalistička. Njegove kompozicije inspirisane su vitalnom energijom, ali su opterećene još nediferenciranim i grubim vođenjem četkice. Kod Miće Popovića može se sa slika pročitati nervozna koncepcija grada. Njegova paleta je osetljivija, boje zvone disonantno i na novi način. Pored izvesnih površnosti, osećamo više oplemenjivanja i unutarnjih napona, iako manje bliskosti vitalnoj bujnosti života.

Jednu darovitost ne sme druga ugrožavati. Iz mnogostranosti puta i opita postaje novo i osigurano dobro zrelog umetničkog dela. A pre svega valja shvatiti da svaki umetnik poznaje periode depresije, unutarnje sumnje, i da mu, upravo u trenutku krize, treba prići sa razumevanjem.«

Nije samo danas i kod nas tako da starija generacija sa skepsom i sa mnogo rezerve gleda na mladu, koja dolazi u bezobzirnoj robustnosti, sa rečima i idejama koje smatra novima, jer ih je kao nove pronašla, a koje su možda tek vrlo retko uistinu nove. Pa ipak, bilo bi mnogo stvaralačkije kada bi stariji našli reč, ton priznanja i prijateljstva, kada bi njihova ruka pritisla kvaku na vratima koja od jednih ka drugima vode.

U slikarstvu, u oblasti muzike i pozorišta deluju daroviti mladi umetnici u našim republikama. Neke od njih ne ubrajamo više u mlade, jer ih je njihovo umenje i delovanje već uvrstilo u onu kategoriju u kojoj nema ni mladih ni starih, već samo kvalitet umetnosti.

Ali, ostanimo u prostoru literature: Rade Konstantinović, Vlatko Pavletić, Zoran Mišić i Herbert Grin već su uneli sveži ton oštroumlja i iskrenosti u našu kritiku. A stihovi Steve Raičkovića, i Vesne Parun, Svetislava Mandića i Ivana Ivanija — primera radi, samo nekoliko imena, — već odzvanjaju u nama. U grupi dobrih mladih novelista spominjem Vojina Jelića.

Mirko Božić svojim umenjem izvojevao je pristup na pozornicu koja se domaćim piscima vrlo nerado otvara. A uskoro će i daroviti roman Dobrice Ćosića i u velikom obliku dokazati ravnopravnost pretenzija mlađe umetničke generacije.

Ne, nedostaju nam talenti. Nedostaje razumevanje, pripravnost za prisvajanje novog.

III.

Ono što sam u dubljem smislu hteo reći ovim rečima i za šta mi je omladina dala povoda to je da u našem umetničkom i kulturnom životu ima nečega što mi se čini podozrivo i štetno.

To je izvesna sterilnost atmosfere, izvesna nadmenost i preziranje ozbiljnih napora, aprioristička kritika u stilu stručnjaka, bez dubokog i preciznog ulaženja u bolne oglede, u strastvenu težnju i relativni uspeh.

Ne da sam protiv kritičke analize. Protiv strogog prodiranja u smisao i suštinu dela, protiv osvetljavanja grešaka. Ali kritika, u čistom smislu, kako je zamišljam i za kakvu verujem da je neophodna, nema za zadatak jedino da kaže ne ili da hvali, već da proveje i uporedi, ograniči u okviru postojećeg, datog u kulturnom krugu u kome je delo postalo i izraslo, a, u naročitim slučajevima izvanrednog, u poređenju sa delima međunarodnih savremenika ili čak i sa svetskom literaturom, muzikom, slikarstvom, itd.

Da bi došao do pravilnog suda, pretpostavka je da kritičar razume šta autor hoće, da upozna njegov stil, da zauzme stav što slobodniji od predubeđenja; to će reći da postigne izvesnu objektivnost. Tek kada je kritičar razumeo umetnikovu nameru, može prosuđivati da li je cilj postignut — da li je delo uspelo ili ne. Kritičar može delo odelito posmatrati, ali neće pogrešiti ako upozna razvojni put autora i uzme ga u obzir; ako prati umetnika na njegovom putu, od početnih radova do kasnijih zrelijih, ili i nezrelijih; ali da ne postavlja »idealne zahteve« ili premise, daleke od onoga što je umetnik hteo, što je preduzeo da stvori.

Dalja strana kritike bila bi da čitalačkoj i gledalačkoj publici olakša razumevanje dela, da one koji ne poimaju lako privede delu, da ih privede i objasni im šta jedno literarno, muzičko, slikarsko ili ma kakvo drugo umetničko delo razlikuje od svakodnevnog doživljaja, šta čini intenzitet,

(Nastavak na četvrtoj strani)

NA KRILIMA BUDUĆNOSTI

Viktor Car Emin

Znao sam da će doći: drug i drugarica jedna. I došli su. Sa zapadne strane, sa krajnjeg istarskog okruga, sa ugrožene zone, što su je odmah nakon primirja odsjekli od našega tijela i prišili joj — slovo B...

Naš susret, u mojoj radnoj sobi, srdačan, bratski. Ponudio sam ih da sjednu. Druga sam poznavao otprije: Perman, član okružnog komiteta u Kopru, neumoran kulturni radnik, poletan rodoljub. Drugaricu — Anku Došen — vidim prvi put. Boravi u Bujama. Kao član ondješnjeg Povjereništva prosvjete vrlo je aktivna. Prije nekoliko mjeseci sjedjela je za ovim istim mojim stolom i druga jedna vrijedna kulturna radnica: Bosiljka, mlada snaha našeg Franceta Bevka. Došli su k meni ponukani donekle mojim nedavnim člankom »Kopar u narodnim borbama Istre«, ne bih li im — kažu oni — iz torbice svojih uspomena istresao još koju, da je povežu s onim što već znadu o području, nama ovako nepravedno i tvrdokorno osporavanom.

Međutim, još se nismo pravo ni smjestili i razgovor nam je već nekako sam od sebe okrenuo pravcem, kojim su sami željeli.

Povod je tome dala drugarica Anka odgovorom na moje pitanje: otkle je rodom? — Iz Bosanske Krajine...

Dok mi je navodila ime kotara i sela, gdje je ugledala svjetlo, moja se misao već uhvatila predmeta što me od nekog vremena živo zaokuplja. Dva strahovita rata i ono svirepo razdoblje između njih, progoni Musolinijevih krvnika, mrcvarenja u logorima, pokolji i njima izazvani užas — sve je to stvorilo i još stvara u našim redovima nemalo praznina. E, ali naš dobri genije bdije i već hita da taj manjak izravna, da se te praznine ispune, i evo, već nam šalje odmjene sa istom brižljivom pažnjom kao i u najteže dane Narodnooslobodilačkog rata, kad nam je slao čitave brigade heroja, da ginu za spas Istre naše. Tako i u ovo doba relativnog mira — pored vrijednih kulturnih radnika muškoga roda — dolaze k nama i žene, kao naše požrtvovne saradnice. Neke između njih čak i iz krajeva, gdje se žena, još doneđavno, smatrala kao stvar neka, koje se glas — osim kod ognjišta i kolijevke — nije nigdje čuo, nekmoli cijenio. Pred zakonom vječita maloljetnica, s nekom mračnom feredžom na duši. Bivalo je to i u nas — uz rijetke izuzetke iako malo drukčije. Danas su pak žene u našoj zemlji postale punoljetne. Za veliku sreću naroda! Tome ste živim primjerom i vi, naša Anko, a s vama i čitavi redovi vaših drugarica, koje sa ushićenim smiješkom na usnama izgrađuju budućnost naše zemlje i one naše takozvane zone. Pa — tu budućnost vi već nosite u srcima vašim, a ona vas na krilima svojim. Nosi vas i zanosi. Kao i ljubav, što je gajite prema onima, koji tek dolaze. A ti, što tek dolaze — oni najmlađi — što su oni drugo negoli naša svijetla budućnost? Tu me drugarica prekide:

— Treba nam se boriti za svako dijete, da nam ga ne otrgnu. Posao mučan — vi to znate...

— Sve je to meni i predobro znano, zato ja duboko cijenim i častim vas i vaše drugove i drugarice, vaš samoprijegor i odlučnost vašu, trud i upornost, što je ulažete da na onaj dragi naš kamen udarite što trajniji pečat novog vremena, novog našeg života. I znajte, da vi ne dođoste ovamo k nama kao neki došljaci, već kao rođena braća, upravo onako, kao što je bivalo u vjekovima, kad su ovu našu Istru morile kuge, pustošili ratovi, harale malarije pretvarajući nam sela i svu zemlju uokolo u nepregledno groblje. I u ono davno doba dolazili su k nama naši sa juga, naseljivali opustošena područja sa čvrstom namjerom, da ih svojim znojem oplode, svojom krvi ožive, svojim snagama ojačaju, svojim duhom podmlade.

I tako eto nas na širokom moru istorije. A dotle drugarica sve nešto piše u svoju bilježnicu. Možda neke podatke, koji će joj trebati za njen i naš »Hrvatski glas«, nedjeljnik, što izlazi u Bujama. Ima u tom listu rubrika jedna, što je ona ispunja: čakavski razgovori Franine i Jurine. Zapitah:

— A otkud vama poznavanje narječja, što se onuda govori?

— Naučila sam ga od školske djece i njihovih roditelja. Uostalom, ja se nalazim u Istri već od godine oslobođenja, 1945. Najprije sam učiteljovala u okolici Rovinja, a potom u Kršetama i u Vardici, u blizini Materade. Vi jamačno znate da su Ćirilometodsku školu u Materadi fašisti spalili?

— Znam. Bilo je to god. 1923. Pa — poznati su oni bili i otprije kao majstori u paljenju naših kuća. Eno vam, kao primjer, Sv. Lucija-Portorož. Da je istarska školska Družba zatražila dopuštenje za gradnju školske zgrade u Sv. Luciji, piranska joj ga općina ne bi nikada dala. Kako da se tome doskoči? Našao se u selu vrijedan rodoljub jedan, koji je pod svojim imenom digao zgradu, dobio »stambeni dozvolu« i sve prenio na ime Družbe. Da iskale svoj bijes nad našim čovjekom, piranski su mu šovinisti iz osvete zapalili kuću. To se zbilo god. 1912.

I tako smo pomalo ulazili u kolosijek naše kulturne istorije, na djelovanje naše istarske školske Družbe, gdje sam se ja, kao njen stari službenik, našao u svom elementu. Iznosio sam teškoće na koje je Družba nailazila u svome radu, ali i na lijepe uspjehe, što ih je od godine do godine postizala. Radom se je — može se reći — otpočelo upravo u kotaru koparskom: najprije Krkavce, poslije Miljski Hribi, Kopar itd. Dok sam nabrajao ta i druga imena napalo me nešto da pitam: — Dete, vi sada malo meni govorite o onom lijepom kraju, u kome tako divno radite. Jesu li se i poslije fašizma očuvala ona naša drevna imena: Draga, Podgorje, Jezero, Grabrovica...?

— U našem narodu ostalo je sve kao i prije — dočeka drug Perman.

Palo je ime — Rižana: istorijski rječica, te ja ubacio riječ o čuvenom zboru, što se na njenim obalama održao u vrijeme Karla Velikoga, zbor što je šovinistima u protivnom taboru imao da posluži kao neko oružje protiv nas, a ono se prometnuo u batinu koja ih vraški bije. Pa — kako jedna ruče drugu, naš se razgovor spusti u dubine minulih vjekova, u mutna doba ono, kad su naši slavenski pradjedovi silazili u ove krajeve, i stvali stvarima oko sebe imena svjedoke naše, da tako kažem autentonske starine. Sad ću ja naprečac:

— Još vas nisam pitao: a naši? Kako se drže?

— Odlično! — uleti drug Perman. Vidjelo se to i na posljednjem veličanstvenom mitingu u Izoli, na kome su mase naroda ogorčeno protestovale protiv novoinscenirane antijugoslavenske kampanje u Trstu i Italiji. Kažem vam: prava eksplozija dugo i teško svladavane srdžbe.

Ižola! To ime nekako me čudno trglo i potaklo misao da zabrodi nekud daleko — ravno u Beč, u bivšu dvorsku biblioteku, gdje leži pohranjena glagolski pisana misna knjiga sa datumom: god. 1368. Taj drevni spomenik nalazio se još god. 1482 u Ižoli. One iste godine, 26 lipnja, pop Juri Žakan iz Roča napisao je na njemu ove riječi: »Štampa naša gori gre, tako ja oću da naša gori gre...« Na to sam podsjetio sada svoje drage goste:

— Vidite li, kakvi nam to glasi dolaze čak iz Ižole! I još iz kakove i kolike vremenske dubine. Štamparstvo bilo je tek ostvareno, a kako li ga naš Ročanin zanosno pozdravlja! I kako se od srca raduje, što i naša štampa napreduje — »gori gre«! A i on hoće da sve više raste — da »gori gre!« Zašto? Pa zato, što je naš stari, pravi narodni pop već onda doslućivao da je štampa zublja, koja ljudima nosi svijetlo, budi u njima obamrlu svijest, smisao za bratsku zajednicu naroda, raspaljuje osjećaj nezavisnosti, vjeru u napredak, u budućnost bolju. Tome dalekom glasu nije se u nas nikada slijedilo u tolikoj mjeri, kao što se to čini danas. Naši su ga novi ljudi shvatili kao opomenu, koje se treba držati. Snvatili ste ga i vi, drugarice Anko, i vi moj druže, shvatili su ga i ostali vaši drugovi i drugarice, koji s vama rade i u svojim naporima — kao i vi — kudikamo više daju negoli primaju.

Naš se razgovor otegnuo. Satovi preljetjeli, da to nismo ni osjetili. Kao i naš prvi susret, tako nam je i rastanak bio vanredno topao i drugarski.

Đorđe Radišić

Na prvi dan proleća

Naliću u oči moje mnogo neba,
nek se preko ruba preliju modrine
i poći da tražim topline k'o hljeba
pijan od mladosti
i mlad od radosti
k'o ptica kad hoće probiti visine.

Mahaće bijelim peškirima grane,
pa zar ne primiti sad i njih u oko
kad smo ih čekali i noći i dane.
Naći će se mjesta —
tužiće nevjesta
a ko ih ne nađe u meni, duboko.

Sunce, prvi kupač, r'jekom će plivati.
Drhtaće valovi od njegovog sjaja.
Vrba će zeleno u vodi snivati,
a stari most, miran
brzicama diran,
čvrsto će nabrekle obale da spaja.

Napuniću moje oči s mnogo ptica
i nebom i suncem, svim što l'jepo bude,
al' ukrašće veće smijeh s moga lica,
tek će da se spuza
niz njeg jedna suza
što proljeće nije došlo za sve ljude.

PRVO JE: SVAKO NEKA ZNA ŠTA HOĆE

Piše:

ZORAN MIŠIĆ
(Crtež Džumhura)

Prvo je: svako neka zna šta hoće!
O maglu koplja nikad se ne lome.
Slobode? Dobro! Al' to nije voće
Što zrelo pada u šešir ma kome.
(V. Petrović: »Verujte prvo!«)

Ona mi kupi dva pereca
(S. Vukosavljević)

Ima skoro godinu i po dana otkako smo na kongresu književnika u Zagrebu svečano ustanovili slobodu za pesnike da pevaju o perecama. Koliko je otada narastao naš poetski repertoar! Sada imamo već svega od perece do lokomotive, kao na čuvenom »Vašaru buva« u Parizu. I sve se više pokazuje da se onda u Zagrebu nismo dobro razumeli. Slobode? Dobro. Pereca? Nek bude i pereca. Al to nije voće što zrelo pada pesniku pravo u šešir. Nije dovoljno da uzviknemo, kao onaj predratni pantologičar:

Čujte deca!
Slobodno je da se peca,
Živela pereca!

pa da nas čuje sva Evropa, da sva deca postanu pesnici i da svi pereci uđu u literaturu. Ja sam jednom pokušao da ispričam kakvih sve ima potočića u literaturi, a jedan mi je prijatelj nedavno rekao u poverenju da sprema studiju o vetru u francuskoj poeziji; pa će se neko možda naći da nam pokaže da se i o perecama može različito pevati. Postoje, znači, perece i »perece«. Ako nisi u svome vremenu, svejedno je da li pevaš o pereci ili lokomotivi: niko te neće slušati.

Kako onda pisati da bi pesnik bio u svome vremenu, To smo pitanje često postavljali starijoj generaciji, naročito kritičarima. Odgovora, naravno, nismo dobili. Da li se tome treba čuditi? Svaka generacija ima svoj odgovor. Kritičar nije prorok Isaija: on ne može mladima izmisliti novu literaturu, ako je sami ne napišu. A recepti se mogu naći, ali u »Literaturnoj gazeti«. Tamo još ima starozavetnih proroka.

Kažu za nas, decu ovog veka: generacija bez misli i bez želja. Doduše darovita; ali, zna li šta hoće? Opravdanja imamo tušta i tma; ali da li će nam ih iko uvažiti? Istorija je nemilosrdna: ona nam neće uračunati ni pet godina rata, ni neredovno školovanje, ni grehe otaca (njih će nam zapravo jedino uračunati), ni modernizam, ni »Literaturnu gazetu«, ni birokratiju, ni naše izdavače, koji ne idu dalje od Dikensa, ni nepismenost, ni neznanje. Rasli smo pod okriljem starijih i umešali se sasvim ozbiljno u njihove stare raspre od pre deset ili dvadeset godina, i ako od toga danas nemamo bogzna kakve koristi. Čitali smo, kao i oni, Majakovskog i Jesenjina u Pešićevom prevodu. Sada, kažu, opet čitamo Crnjanskog. Pisali smo o pruzi. Sada pišemo o perecama. Ličili smo na »Literaturnu gazetu«. Sada ličimo na Pola Žeraldija. Imamo trideset godina, i još nas uvek zovu mladima. Još uvek pitamo naše starije: kako se to pišu pesme?

Oni su to, naravno, nekada znali. Od Branka Radičevića naovamo svaka je generacija znala šta hoće. Svaka je donosila ponešto novo. Bilo je, istina, i onih koji su išli utabanim putevima, pitali uvek starije za savet, koketirali pomalo i tamo i onamo, tek koliko mode radi, ali uglavnom držali se zlatne sredine, pereca i Bogdana Popovića. Treba li da na njih ličimo?

Zna li naša generacija šta hoće? Odvikli smo se da gledamo život oči u oči; izustimo li koju reč, začas se pred nama stvore dva bauka: bauk modernizma, bauk »socijalne porudžbine«; život je suviše zamršen, gledati u sebe je bolesna stvar, kosmos pripada raketnim avionima, socijalizam je posao za političare i ekonomiste; prepustimo dakle te krupne stvari dnevnoj štampi, opservatoriji i klinici doktora Vujića; mi ćemo međutim sesti u dnu sale, ne slušajuć tezu, držaćemo se za ruke, pićemo sremsko vino za pokoj duše Branka i grickaćemo perece. Šta se nas tiče odumiranje države, atomi, Koreje, radnički saveti, marksistička estetika, apstraktisti i ostali egzistencijalisti, kada imamo »I posle svega sreću«. Sirana od Beržeraka, muziku za igru i Jesenjina u Pešićevom prevodu? Doduše nismo čitali, ali, zna se, sartrovci su propalice, Pikaso je pacer, a Gerasimov formalista, ili kako već beše; mi imamo »Kerempuha« da nam objasni apstraktno slikarstvo i »Lik« da nas razonodi; šta će nam onda humor, šta će nam Hegelova estetika i traktat o pejsažu od Andre Lota? Zar smo malograđani što volimo perece i pijemo sremsko vino na divnoj gozbi prolaznosti koju svake nedelje priređuje »Nin«?

Kada je već reč o gozbi, možda će mi neko odgovoriti onim stihovima Sime Pandurovića: »Pa ipak, nismo mi nizašta krivi, gospodo«. Jesu protekla stoleća, nemirna, lepa; i od Platona do Nina bilo je još mnogo divnih gozbi u literaturi; ali šta možemo kada, doduše, prevodimo Homera i Dantea, ali za Folknera i Hemingveja ko zna da li bismo i čuli da nije onih tajanstvenih vesti iz inostranstva sa slikom u vršku na prvom stupcu druge strane »Književnih novina«? Tako je. Ali smo ipak krivi. Zna li naša generacija šta hoće? Ako zna, neka kaže. Hoće li kulturu ili, kao onaj Amidžin sin sremskog vina i pečenja jarećeg? Hoće li Folknera ili Bubnova? Na nama je da odlučimo. Prevodioci samo čekaju, a Nopok će se već postarati da knjigu ukusno opremi. Ili možda Nopok ne ume da opremi knjigu? Onda mu treba reći. Kultura ne pada s neba pravo u šešir pesniku dok on sedi kod »Skadarlije« ili dok navija na utakmici za »Crvenu zvezdu«. I za nju, mislim na kulturu, treba navijati, još upornije i još strasnije. Neka budu i razni klubovi: samo da je što više navijača. Naravno, kao što kaže sportski urednik »Politike«: treba imati »junačko šabačko srce«; a to isto veli i pesnik onih pomalo starinskih ali rečitih stihova, koje sam naveo na početku:

Velika dela ištu tvrdu šiju.
Začep'te usta mudrih grošićara!
Dignite srca! izgaz'te sumnje zmiju,
I bor'te se za uspeh bez šićara!

Kratke vesti iz inostranstva

Zamini Roa: Kompozicija

INDISKI SLIKAR ŽAMINI ROA

Francuski umetnički list »Ar« u jednome od svojih martovskih brojeva donosi članak Ervea Masona o istaknutom indijskom slikaru Žaminiju Roa. U svome slikarskom izrazu Zamini Roa je srećno sjedinio najbolje umetničke tradicije Indije sa postignućima moderne evropske umetnosti.

ITALIJANSKI PESNIK ALFONSO GATO ISTUPIO IZ KP ITALIJE

Rimska štampa javlja da je italijanski pesnik Alfonso Gato istupio iz Komunističke partije Italije. U pismu Gata, koje je objavila štampa, kaže se da je on odlučio da istupi iz KP Italije zbog neslaganja sa moralom partije.

»AMERIČKI ŽIVOT U LITERATURI«

U izdanju edicije »Harper« u Njujorku objavljena je pre kratkog vremena jedna zbirka od 50 eseja o američkoj literaturi od znamenitih američkih pisaca, pod naslovom »Američki život u literaturi«. Eseji su štampani hronološkim redom, a podeljeni su u šest glavnih sekcija: »Kolonijalni period 1607—1765«, »Revolucionarni period 1765—1789«, »Nacionalizam i romanticizam 1789—1830«, »Američka Renesansa 1830—1870«, »Buđenje realizma 1870—1914« i »Savremena američka literatura 1914—1950«. Knjigu je uredio Hubel B. Džej.

NOVA ISTORIJA ENGLESKE LITERATURE

U izdanju edicije »Kemberleg« u Londonu objavljena je nedavno jedna nova istorija engleske literature. Ova istorija ustvari pretstavlja zbirku eseja o engleskoj literaturi koje je pisalo više autora, a podeljena je na četiri perioda: na period do Srednjeg veka, period od engleske Renesanse, Restauraciju i osamnaesti vek, a četvrti obuhvata devetnaesti vek. Ovu novu istoriju uredio je Hardin Kreg.

AUTOBIOGRAFIJA PISCA »VELIKE ILUZIJE«

Uskoro će biti objavljena u izdanju edicije »Hamiš Hamilton« u Londonu autobiografija Normana Angela, autora čuvenog dela iz Prvog svetskog rata »Velike iluzije«. dobitnika Nobelove nagrade i pisca mnogih drugih dela iz oblasti međunarodnih odnosa, politike i ekonomije.

OBJAVLJENA INTIMNA PISMA ČUVENIH KOMPOZITORA

Nedavno je engleska edicija »Nevil« objavila zbirku ljubavnih pisama čuvenih kompozitora pod naslovom »Zaljubljeni kompozitori«. Ova zanimljiva zbirka sadrži pisma Mocarta, Berliosa, Betovena, Vagnera, Šuberta, Šopena i Čajkovskog. Knjigu je uredio Ciril Klark.

»DON KIHOT« — NOVI BALET SADLERSA VELSA

Poznati engleski baletski ansambl Sadlersa Velsa izveo je 20 februara u Kovent Gardenu svoj novi balet »Don Kihot«. Muziku za ovaj balet komponovao je Robert Gerhard, a koreografiju je dala Ninet de Valoa, direktor Sadlers Velsovog baleta u Londonu.

STOGODIŠNJICA UNIVERZITETA U MANČESTERU

U Engleskoj je nedavno proslavljena stogodišnjica Univerziteta u Mančesteru. Tim povodom uskoro će biti objavljena knjiga pod naslovom »Portret Univerziteta« od Dr. H. B. Čarltona, profesora engleske književnosti koji na Mančesterskom univerzitetu predaje već 30 godina. Knjiga će biti objavljena u izdanju Mančesterskog univerziteta.

ISTORIJA SREDNJOVEKOVNOG SLIKARSTVA NA STAKLU

U izdanju Oksfordskog univerziteta nedavno je objavljena interesantna studija slikarstva na staklu pod naslovom »Norička škola slikarstva na staklu u XV veku«, od dr. Kristofera Vudforda. Ova knjiga pretstavlja iscrpnu studiju ove vrste slikarstva poznatih i nepoznatih engleskih srednjovekovnih slikara koji su slikali na prozorima katedrala i crkava u Engleskoj.

IZLOŽBA »DVA STOLEĆA UMETNOSTI ODEVANJA«

U Parizu kao centru mode poslednjih dva stoleća, organizovana je nedavno jedna vrlo zanimljiva izložba koja prikazuje razvitak francuske mode i ukusa odevanja kroz dva stoleća, to jest od 1751 do 1951 godine. Na izložbi su izloženi originalni primerci odeće i obuće pariskih modnih kuća.

IZLOŽBA UMETNIČKOG POKUĆSTVA U PARIZU

Muzej primenjene umetnosti u Parizu organizovao je reprezentativnu izložbu najlepših primeraka pokućstva francuskih umetničkih stolara iz epohe od 1790 do 1850 godine, to jest od Luja XVI do Napoleona III. Na izložbi su zastupljena najpoznatija imena sa originalnim primercima pokućstva.

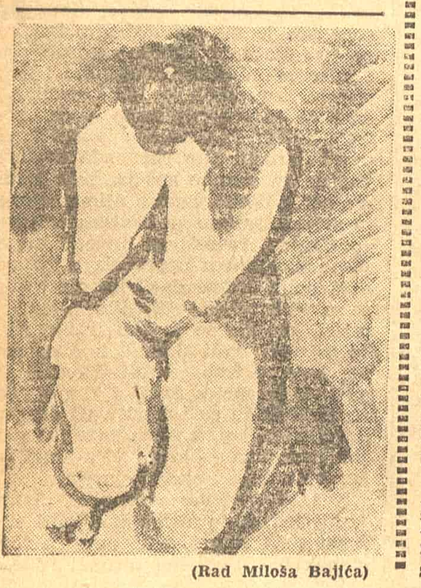

(Rad Miloša Bajića)

VOLT VITMEN — NAJVEĆI PJESNIK AMERIKE

Gustav Krklec

Uskoro će se u izdanju zagrebačke Male biblioteke pojaviti prvi izbor iz Whitmanove zbirke Vlati trave na našem jeziku, u prevodu pjesnika T. Ujevića.

Jedan od najvećih pjesnika Novoga Svijeta, Volt Vitmen, po ocu engleske a po majci holandske krvi, rodio se u državi Njujork 31 maja 1819 godine. U kratkoj autobiografskoj bilješci, napisanoj u sedamdesetoj godini života, god. 1888, tjelesno potpuno nemoćan uslijed uzetosti, Vitmen je u nekoliko kratkih poteza fiksirao glavne etape svoga života, koji se odvijao na tipično amerikanski način: momak u advokatskoj kancelariji, slovoslagač, seoski učitelj, štampar i novinar, građevni poduzetnik kao što mu je bio i otac, pisar u ministarstvu, bolničar i autor jedinstvene zbirke Vlati trave, koja se prvi put pojavila god. 1855 na 95 strana — na kojoj je počeo raditi u trideset petoj godini i prvo izdanje složio je vlastitim rukama — da bi mu još za života, doživjevši devet uzastopno proširenih izdanja, donijela priznanje i slavu, kakvu je doživio rijetko koji pjesnik.

Po prirodi nomad, atletske tjelesne građe, duhovno nezavisan i nepodložan utjecajima. Vitmen se već sa prvim svojim stihovima javio kao odlučni pobornik istine, slobode i široke demokracije za sve narode svijeta. Družio se isključivo s ljudima iz naroda: ribarima, mornarima, nosačima i kočijašima, da bi se u građanskom ratu god. 1861 istaknuo kao neumorni, požrtvovni bolničar i pjesnik jednakosti i bratstva među svim ljudima, bez obzira na stalež, boju kože ili porijeklo. Književno priznanje stekao je u zrelim godinama, kad je već počeo teško boljevati i kada se povukao u samoću Njužersija, gde je i umro 26 marta 1892 godine.

Kao i Gete, koga je smatrao »kraljem bez zemlje i pjesnikom bez nacije«, Vitmen je u svijetu više čuven i priznat nego li čitan i poznat, službeno okružen nimbusom slave, a u nas je prevođen vrlo malo, nesistematski i po liniji slučajnosti. Nekoliko dobrih, ali anonimnih prevoda njegovih kraćih stvari izišlo je god. 1918 u Književnom Jugu (Ivo Andrić), a prvi je kod nas na njegovo značenje upozorio Miroslav Krleža još između dva rata, baveći se problematikom našeg pjesničkog izraza, našom »ograničenom borbom s arhitektonikom sonetske forme, u vreme nu kada je evropski književni svijet već odavno bio fasciniran slobodnim stihom jednoga Vitmena«, — smatrajući pravilno da je već od Vitmena bilo aktuelno kako da se današnje kolektivne dimenzije odraze jednom »monumentalnom širinom« kao što je onaj biblijski Salut au monde starine Vitmena koji je na hrvatski tek sada preveo Tin Ujević (Kolo, 1950)

Ždanovci (ili ždanovčići) bi tu »bethovenski instrumentiranu« simfoniju htjeli da proglase djelom sumnjivog kozmopolitskog značenja, ali se ona u svjetskoj književnosti općenito smatra jednim od najsnažnijih ostvarenja pjesnikovih, u kome je do umjetničkog izraza došla još i danas toliko aktuelna potreba ravnopravnosti narodâ, kao i isključenje svake supremacije ,dominacije, političke zavisnosti, satelitizma i sl.

Kao i u čitavom svom opusu Vitmen je zanosni borac za široku i zdravu demokraciju, koju čak u nastupu neke pjesničke nježnosti naziva svojom ženom:

»Za te ove pjesme, o Demokracijo, tebi da služe, ma femme!«

Vitmen, autor čuvene pjesme Plovi punim jedrima, brode Demokracije! prvi je američki pjesnik koji je pokušao, u svoje vrijeme, da tadašnji konzervativni duh preobrazi u napredni i da u jednu cjelinu pretopi individualni duh čovjeka sa socijalističkim duhom zajednice, na temeljima široke uzajamne ljubavi i razumijevanja među ljudima i srdačnog čovječanskog bratstva. Njegova demokracija — kao što je odavno primijetio bečki kritik Bahr —

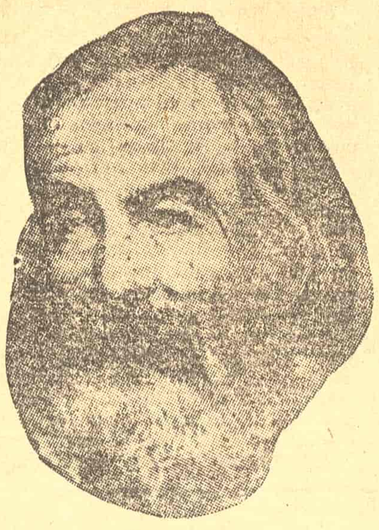

Volt Vitmen

ne počiva na nekim krutim, doktrinarnim, pisanim zakonima, stvorenim za nuždu, već izvire iz dubine ljudskih srdaca i počiva baš na toj uzajamnoj ljubavi i razumijevanju između drugova, između slobodnih ca-

meradosa čitavoga svijeta. — Ovo nije knjiga, camerado! — kaže Vitmen za svoju zbirku Vlati trave — tko ove stranice dodirne, dodirnuo je čovjeka! I zaista je ta zbirka jedinstvena pojava u književnosti! Čitajući je »čovjek ima utisak da čita novine, čiji je urednik psalmist«. U njoj je autor stvorio svoj vlastiti, osobiti, ali svima podjednako razumljivi jezik, upravo stoga što ga je sazdao iz općeg i najobičnijeg materijala, ali ga je magijom poezije uzdignuo do nedostižne visine, zbirka je sva prožeta i prekaljena toplom, istinskom ljubavi za sve ljude i sav svijet. Pjesnik nije »uključen između svoga šešira i cipela«, nego je razbio lične granice, prešao međe svoga uskog, subjektivnog svijeta i prodro u svijet svih ljudi, bića i pojava, pretočio se u sva zbivanja, kretanja i stvari, smatrajući svaku vlat trave ravnopravnom životnom pojavom u neprekidnom zbivanju toga svijeta i gledajući u svakoj, pa i najsitnijoj travčici pojavu životne istinitosti. Ništa se sa tolikim intenzitetom ne nameće čitaocu Vitmenove poezije koliko osjećaj čiste neposrednosti i potpunog otsustva bilo kakvih literarnih reminiscencija. Njegova maštanje se u čestim časovima toplog nadahnuća do vizionarnosti, a naročito u djetinje doživljenoj ljubavi prema svemu živome na svijetu. Ta se pjesnička ljubav stalno proširuje i razrasta do ljubavi prema vlastitoj zemlji i njenoj budućnosti i upućuje na bezgraničnu, nesebičnu ljubav prema čitavome svijetu i svim narodima podjednako! Upravo stoga Vitmen nikada nije bio toliko aktuelan kao danas, kad su mnoge vlati trave ugrožene od čizama agresora.

Volt Vitmen

Gradska mrtvačnica

Pokraj gradske mrtvačnice do gradskih vrata,
dok dokono basam idući svojim putem od štropota,
ja se radoznalo zaustavim, jer gle, donoseno je izopćeno čeljade, uboga mrtva bludnica;
njenu lješinu položiše netraženu, ona leži na vlažnome podu od opeka,
Božanska žena, njeno tijelo, ja vidim tijelo, gledam samo na nj:
tu kuću jednom punu strasti i ljepote, ništa drugo ne primjećujem,
niti tako hladna tišina, ni voda, koja teče iz slavine, ni kužni vonjevi mene se ne doimaju
nego samo kuća — ta čudesna kuća — ta krhka lijepa kuća — ta ruševina!
Ta besmrtna kuća veća nego svi nizovi zgrada, što su ikada sazidani!
Ili nego Kapitol s bijelim kubetom, nad kojim stoji veličajan lik,
ili sve stare katedrale s visokim zvonicima,
samo ta kućica veća nego svi oni — uboga, očajna kuća!
lijepa, strahovita ruševina — stan duše i sama duša,
netražena, izbjegavana kućo — primi jedan dah s mojih drhtavih usnica
primi suzu, koja je briznula na mom prolasku kao sjećanje na te,
draga kućo ljubavi — kućo ludila i grijeha, izmrvljena, srušena,
kućo života, koja je prije govorila i smijala se — ali ah, uboga kućo, bila mrtva i onda,
mjesecima, godinama, kuća puna glasova, uresa — ali mrtva, mrtva, mrtva.

Preveo Tin UJEVIĆ

Izložba narodne umetnosti Jugoslavije u Oslu

SVET JE JEDINSTVEN — U NARODNOJ UMETNOSTI

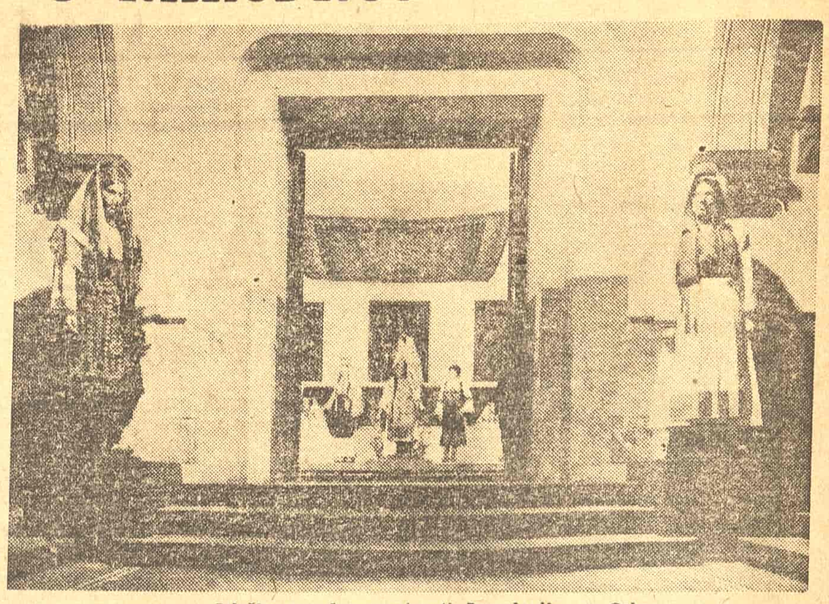

Izložba narodne umetnosti Jugoslavije u Oslu

Ove godine priređuje se u svim Skandinavskim zemljama Izložba narodne umetnosti Jugoslavije koju je organizovao Savet za nauku i kulturu FNRJ. Izložba je krajem 1949 bila priređena prvi put u Cirihu, a u toku prošle godine u Londonu i Edinburgu. Ovih dana održana je u Oslu, a sada se nalazi na putu za Kopenhagen, gde će uskoro biti otvorena.

Izložba je pobudila najšire interesovanje kako za našu narodnu umetnost tako i za organizacionu stranu izlaganja o čemu svedoči čitav niz najpohvalnijih članaka i recenzija stručnjaka i novinara. Ona je istovremeno izazvala interesovanje za čitavu našu zemlju. Iz raznih osvrta u norveškoj štampi, koje je zaista vredno citirati, vidi se istovremeno ne samo cilj i utisak koji je izložba postigla u nastojanju da prikaže darovitost i velike tradicije našeg naroda na polju individualnog i zanatskog stvaralaštva na selu, kao i razvoj naše sadašnje narodne radinosti nego i to kako se prema ovom materijalu odnose Norvežani kao narod koji ima veoma razvijenu tradiciju na istom polju.

»Svet je jedinstven — u narodnoj umetnosti!«, piše Liv Sojd (Liv Sohjdt) u listu Arbajterbladet od 14 februara. »Kada su Jugosloveni poslali pre izvesnog vremena jednu veliku izložbu svoje srednjovekovne umetnosti u Pariz, ona je postala senzacija dana, i to ne samo zato što je bila iznenađenje, nego i zbog toga što je sa umetničke tačke bila na visini onoga što mi smatramo najvišim u svetskoj umetnosti. Sada nam se prvi put dala prilika da počnemo sa upoznavanjem jugoslovenske narodne umetnosti kroz nekih hiljadu godina i nadamo se da će se mnogi koristiti ovom prilikom. U našem vremenu utonulom u sivoću, ova manifestacija lepote tamnih i plamenih boja može da pobudi nostalgiju u duši jednog Nordijca, zamrznutoj od studeni. Najzad, a to je ne manje važno, ona pruža nadu, ona ponovo priča istoriju o čudnoj zajednici ljudi, zajednici koja prelazi granice. Naša vera u zajedničku osnovu sa tako dubokim korenima, koju treba dalje graditi, ojačana je«.

Prilikom otvaranja izložbe direktor Muzeja za umetnost i industriju, (u kome je izložba bila priređena) Dr. Tor Kiland (Dr. Thor Kielland) naziva izložbu veličanstvenom. Njega naročito oduševljava predgovor koji je napisao jugoslovenski slikar Predrag Milosavljević. «To je prava epska pesma, piše ovaj odlični poznavalac narodne umetnosti, ne samo o jugoslovenskoj umetnosti, nego o narodnoj umetnosti uopšte, jedan od najlepših članaka o narodnoj umetnosti koji sam pročitao«.

»Retko smo imali priliku da vidimo jednu ovako dobro tehnički opremljenu izložbu, nastavlja Dr. Kiland. Na njoj nema nedostataka, ona po svemu izlazi iz okvira običnog, kako po svojim predmetima tako i sa gledišta uređenja. Iako su mnogobrojne strane izložbe prolazile kroz naš muzej godinama — na ovoj možemo mnogo da naučimo. Pošto smo uvideli da je ovaj tehnički aparat tako interesantan, sazvali smo, nedelju dana pre izložbe, jedan sastanak naših najboljih stručnjaka u mome muzeju da bi nam g. Emil Vičić protumačio tehničku stranu izložbe«.

»Kultura je najbolji ambasador jedne zemlje. Pokazati ovu kulturu na jednoj izložbi koja je pravo uživanje za oko, to je propaganda koja vredi više od svake druge i to otvara put razumevanja među narodima«.

Celokupna norveška štampa izražava slično zadovoljstvo i ocenjuje izložbu kao jednu od najznačajnijih koja je dosada upućena u Oslo.

Miroslav ĐORĐEVIĆ

Miloš Đorđević

DAN

Zavija vetar u jablanima
ko vuk da zavija sam!
A ulicama i parkovima,
vuče se hromi dan!

Svetlo se neba gasi rano,
a vreme, vreme grabi.
I od dana ostane samo:
u prozoru titraj slabi.

Ciril Kosmač

DRAGIČEVA SMRT

Odlomak iz »Domovine na selu«. — Na Tolminskom 1932. Prvo jesenje jutro. Seljaci će se sakupiti kod Rejcove bašte, koja je ponos čitavog sela. Tu će baštu danas raskopati, jer je poštar Mikele Sabadini odlučio da tamo postavi spomenik rimskoj vučici, tojest spomenik domovini, za koji je selo moralo sakupiti novac i doći na dobrovoljni rad.

Jesenji vetar veje kroz selo i nosi sa sobom miris plodova koji sazrevaju. Plodovi su na stablima, plodovi su u zemlji; neki su visoko, drugi duboko, i potreban je napor a ponekad i rizik da ih čovek obere. Ali danas niko ne bere, niko ne sprema svoje proizvode. Polja su napuštena. Vrane proleću u jatima, obesno biraju njive i svojim oštrim kljunovima paraju kukuruzne klipove i zoblju zlatno zrnje.

Ljudi se motaju po kućama, ljutito gledaju u kramp koji stoji u mraku iza kućnih vrata kao podmukao neprijatelj, i ponekad zvirnu na cestu. Cesta je tiha i prazna, samo ponekad vetar prostre po njoj prvo požutelo lišće koje odmah zatim pokupi, zavrtloži i s prašinom zajedno odnese dalje.

Na zvoniku izbija osam sati. Udarci se polako razlivaju u mrko jutro i svi znaju da je nastupio poslednji trenutak. Smodin zgrabi kramp i pogleda kroz pritvorena vrata. I Obrekar povuče zasun na vratima. Isto tako i Usadar i Ustinar. Ali na cestu ne stupi niko, jer niko neće da bude prvi. Sat je već izbio, poslednji udarac se gubi i na cesti su zaškripali teški Zasekarovi koraci.

»Znao sam ja to. Taj će biti prvi«, promrmlja Mešele i zgrabi svoj kramp. Usadar je stupio na cestu, za njim Ustinar, Obrekar i drugi. Vrata se otvaraju i cesta je ubrzo puna bezemljaša i siromašnih seljaka, jer će imućnijim seljacima to posvršavati sluge i konji, a bezemljaš mora dati jedino što ima — mora dati snagu svojih žuljevitih ruku.

Svi se skupljaju pred Rejcovom baštom, ćutke klimaju glavom, pa se zatim osvrću na Rejcovu kuću. Rejca nema. Zatvorio je sve prozore, kapke, zaključao vrata i već zarana krenuo u šumu da ne bi bio svedok pustošenja. A bašta je pred njima. Lepa. Šipkov grm cvate, vetar ga stresa, pa je klupa pored korita sva posuta crvenim listićima.

Seljaci se tiskaju na uskom prostoru između korita i klupe. A na terasi pred Modrijanovom kućom stoje: poštar, Drnulov Drejc, kaposkvadra, brigadir Finokjaro, Marešalo Palumbo, milicionari, karabinijeri i finansi. Brigadir Finokjaro je loše raspoložen; brci mu preteći strče pod nosom. Poštar je bled i nemiran. Čitavo vreme se premešta s noge na nogu, ali ma koliko pokušava da se sakrije u gužvi, oko njega ponovo nastaje prazan prostor koji ga veoma uznemirava.

»Cominciamo, cominciamo«,[1]) progunđa brigadir.

»Si, cominciamo«, reče poštar odano i usmeri korak preko ceste, kao da kreće pod vešala. Svi se pomaknu i pođu za njim. Poštar se zaustavi pred baštenskim vratima kao da se boji da ih dotakne. Drnulov Drejc naglo istrči ispred njega i odgurne vrata. Vrata se široko otvore, zaškripe i opet se zatvore. Poštar se uplašeno povuče. A tada Drejc opet istrči ispred njega, skine vrata sa šarki i baci ih u travu. Poštar uđe i za njim nagrnu brigadir, kaposkvadra i učiteljica sa školskom decom. Staza je ubrzo puna, ali na leje niko neće da stupi.

»Pričekajte! Sad će biti dovoljno prostora!« zlobno reče Drnulov Drejc, potrča iza štale po kosu i širokim zamasima pokosi sve cveće. Zatim zgrabi sekiricu, poseče šipkov grm i baci ga preko zida na klupu i na korito. Kad je grm preleteo preko ograde, neko je zastenjao. Drejc se osvrnuo i spazio strogo Obrekarevo lice. Obrekar nije jeknuo, samo je glavom klimnuo.

Učiteljica Ermenđilda Negreti potera decu na leje. Deca hodaju polako i vrlo oprezno da se ne bi ubola na strništu, i ćutke se stisnu uza zid.

Usred vrta je ograđena leja i tamo se poštar zaustavi. Brigadir, kaposkvadra i marešalo Palumbo povuku se na desnu leju. Seljaci se približavaju u dugom nizu. Teškim koracima polako se svrstavaju, rađaju jedan do drugoga, traže čvrsto tle, postave desnu nogu preda se, prislone uz nju kramp i ubrzo je oko poštara sastavljen krug. Poštar se nemirno premešta s noge na nogu i gleda preda se; ništa drugo ne vidi sem mirnih teških nogu i svetlih krampova. Sada se baš ništa ne boji tih seljaka. Čak ih ne mrzi. Sad zna samo to da je na prozoru Modrijanove kuće njegova majka i da ga majka gleda. Poštar je za ovu veliku svečanost pripremio govor, ali sad dobro zna da ga suviše steže u čeljustima i da neće moći da govori. Zato naglo pristupi Dragiču, koji mu je bio najbliži, i istrgne mu kramp iz ruku. Nespretno i s mukom digne kramp, jer mu smeta drvena noga, no ipak ga digne, zamahne i kramp udari o kameni rub leje da su ispod njega kresnule varnice. Seljaci se trgnu a poštaru se lice oblije crvenilom. Naglo opet podigne kramp, nagne se napred, i kramp se zarije u meku, rastresitu zemlju. Poštar odvali debelu grudu a zatim bez reči vrati kramp Dragiču. Dragič prihvati kramp i prisloni ga uz desnu nogu.

Niko se ne maknu i sve ćuti.

»Suvvia! Cominciamo!«[1]) — klikne poštar.

Ali niko se ne maknu. Teške ruke počivaju na uglačanim, domaćim držalicama, usta su stisnuta, oči mirne. Poštar neko vreme žmirka, a zatim besno poleti Dragiču.

»Avanti«[2]) — dreknu na njega.

Dragič se ne maknu i sasvim jasno oseća da ne može da se makne.

»Avanti« — ponovo dreknu poštar.

Dragič se ne maknu, samo ga gleda pravo u oči.

A poštar više ne može da vikne, samo ispruži ruku i udari Dragiča po obrazu.

I sada se niko ne maknu. Čak ni Dragič. Udarac ne oseća. A ni uvrede, srdžbe ili sramote. Samo oseća da se neka čudna sila naglo skuplja u krampu i da sada kramp već hoće silom u vis, s takvom snagom da ga neće moći zadržati. I ne može. Kramp šikne uvis, naglo padne i poštar se sruši.

»Mamm...« uzdahne krkljajućim glasom, zatim se trzne i ostađe nepomičan. Samo iz prljave rane koja zjapi na vratu teče još živa krv.

Dogodilo se. Dogodilo se nešto već odavno očekivano, nešto sudbonosno, nešto što oslobađa, jer je čvor presečen. Niko se ne maknu i ni reč se nije mogla čuti. Čuje se samo uzdah iz svih grudi odjednom. To je, uprkos svemu, uzdah olakšanja, uzdah čoveka koji je posle dugog i napornog puta za trenutak odbacio teško breme. A posle tog uzdaha došla je tišina, ali ne ona živa tišina, kakva je u žarko popodne usred stare šume. Ne. To je tišina između otkucaja preneraženog ljudskog srca, ona tišina koja čoveka gura u očajničko očekivanje novog udarca, novog otkucaja koji mu nagoveštava da je život još u njemu.

Tako je tiho da se čuje kako vetar na uglu Usadareve kuće premeće staru papirnatu kesu te je zanosi prema Modrijanovoj terasi. I u toj tišini najpre se negde daleko, verovatno na Prikraju oglasi petao, a zatim sasvim blizu ljudski krik.

»Michelinu, angiul miu!«[1]) kriknu poštareva mati s prozora na drugom spratu Modrijanove kuće.

Taj krik probudi sve te skamenjene ljude. Samo trenutak i već sve beži, svako na svoju stranu.

Dragič skoči preko zida na klupu, poleti preko ceste i baci se na Modrijanovo đubrište. Naglo izvuče noge iz mekog gnoja, i zaleti se prema zidu, ispruži ruke, skoči uvis i već se uspravi na ivici. I tada padne prvi hitac. Dragič se sruši i nestane.

Pao je na otvoreno pobrđe i odahnuo. Sad je na sigurnom, jer će milicionari i karabinjeri koji ga progone morati isto tako da skoče na Modrijanovo đubrište pa da se zatim popnu na zid. To će trajati svakako jedva jedan trenutak, ali takav trenutak je u bekstvu cela večnost koja uliva čoveku hrabrost u srce i novu snagu u telo.

Pred njim je Rejcova njiva na kojoj je kukuruz već obran i okomišan, zatim komadić livade, zapravo samo uzak vrat, jedva za dva skoka, a potom gusti tršćak i Idrijica. Dragič napne grudi i pojuri. S radošću oseća da mu je gornji deo tela gibak, snažan i vrlo lak, ali noge su nekako teške i neka ukočenost je u njima.

»To je zbog tih prokletih cipela! Taj tvrdoglavi Smodin nije srećan ako ti ne pribije konjsku potkovicu na petu!« teši Dragiča njegova vlastita dobra misao.

»Neka, neka«, odgovara Dragič. »Pa i tlo je raskvašeno i močvarno. A i pobrđe je strmije nego što sam mislio«.

[1]) Počnimo, počnimo.

[1]) Ajde! Počnimo!
[2]) Napred!

[1]) Mikelino, anđelu moj!

POZORIŠNI DOPIS IZ ZAGREBA

Zagreb, 3 aprila 1951

Skender Kulenović

U Hrvatskom narodnom kazalištu u Zagrebu gledao sam pretstavu Krležinog »Vučjaka« u režiji Branka Gavele.

To je bila pretstava koja će mi dugo ostati u sjećanju, kao što nas dugo, a možda i nikad, ne napušta neki iznenada sagledani i uzbudljivi odlomak samog života; a neki njeni likovi i scene, siguran sam, ostaće u meni uvijek živi do najtananijih pojedinosti, ovakvi kakvi su sada, onakvi kakvi su bili u trenucima kad sam ih primao sa scene.

Ja ovdje ne pišem nikakvu kritičku ocjenu; zato čitalac neka od mene i ne očekuje bilo kakve argumente (njih se kod nas, nažalost, malo sreće i u kritičkim ocjenama). Ja ovdje iznosim samo utiske, upravo neke svoje utiske, još tačnije rečeno neke od svojih najljepših utisaka; i povodom njih nekoliko svojih asocijacija, koje bi mogle biti od koristi u raznim smjerovima. Ako sam, dakle, počeo nekom vrstom superlativa, to je superlativ koji nema druge svrhe nego da izrazi snagu utiska.

U toj pretstavi vidio sam jednoga (meni dotad nepoznatoga) glumca, Svena Lastu, u ulozi Polugana. On je uspio da odmah zgrabi moju pažnju i da je veže za sebe do kraja; osjećao sam ga i onda kad nije bio na sceni. U jednom trenutku, prilikom jednog njegovog izlaska sa scene, nisam mogao da ne upitam prijatelja pokraj sebe ko je taj glumac (došao sam na pretstavu ne poznajući sve članove ansambla i podjelu uloga u »Vučjaku«). Prijatelj mi je odgovorio da je to jedan sasvim mlad glumac. Iako me je potpuno iznenadilo, ipak nisam bio šokiran time, njegovom mladosti (jer mladost je u umjetnosti vrlo relativna), nego sam, obrnuto, brzo zaboravio na njegovu mladost pod utiskom njegove glume. Šta je bilo to čime je on toliko prikivao za sebe i moje oko i moje uho? Na to sam našao odgovor tek poslije pretstave, kad sam raščinio primljeni utisak od kreacije. (Žao mi je što u ovom dopisu »Književnim novinama« ne mogu da dam i opis kreacije).

Da li to na mene — pitao sam se spočetka — djeluje taj glumac tim svojim preciznim i upravo filigranski razrađenim glumačkim izrazom. Djeluje li on to tonom (a ton ima svoje neuhvatljive titraje i boje, i njih nikad nije moguće opisati riječima), tim tonom koji, bolje od samih riječi koje prati, izražava smjesu bijesa i pomirenja, tim tonom iz čije boje jasno izbija jedna bijedna duša, ogoljena, štura i grozničava, kao i ta redakcijska soba u kojoj traje svoje dane i noći. Ili tim pokretima ruku, koji su mu, dok one dohvataju hartiju i telefonsku slušalicu, kratki, hitri, kao davno izračunati na to da sve bude najkraće i najbrže, jer sve je to jednako dosadno i ubitačno; onim nezaboravnim pokretom ruke koja u jednom trenutku svojom nadlanicom pipavo kruži po ledima tražeći reumatično ili zimogrozno mjesto. Ili su to čime on toliko djeluje njegova usta čiji je desni kraj uvijek poluotvoren, dok im u lijevom vječito gori cigareta, sama od sebe, bez potezanja dima, kao što sâm od sebe, bez ikakvog otpora, teče i njegov život. Ili je to držanje čitavog njegovog tijela, koje kao da se ne pokreće svojom nego tuđom snagom. Svi su ti elementi glumačkog izraza nađeni kod njega sa najvećom tačnosti, proporcionisani među sobom sa najboljom mjerom i sliveni u jednu organsku cjelinu, a, opet, čoviek pod njima ne osjeti ni u jednom trenutku nikakvo glumčevo traženje; to gledalac osjeti tek poslije, i to samo onaj gledalac koji poslije počne da ih raščinjava. Pa ipak, duboki utisak od ove kreacije ne potiče od toga iznijansiranog spoljnjeg njenog vida; utisak je — zaključio sam na kraju — otuda što je svaki taj spoljni elemenat nosilac jednog unutrašnjeg stanja u liku. Inače bi to bila samo imitaciona sposobnost, koja je u životu uočila takve geste, kretanje i držanje, odabrala ih iz života i sredila, napravivši tako samo jednu bravuru.

Mene ovo pitanje odavna već zanima. Vidio sam na našim scenama dosta glumaca iz čijih kreacija zrači, doduše unutrašnji život, unutrašnji život određenog lika, ali se on prenosi u stalno istom oklopu glumačkog izraza: sve to ide uglavnom preko tonskih nijansi, a svi ostali elementi zaostaju, ostaju isti. Vidio sam i takvih glumaca koji razrađuju spoljnje, ali ispod toga izbija samo neki opšti unutrašnji život. No najviše mi se sviđaju, čini mi se, najviše ostaju u sjećanju gledaocu oni glumci koji bogatstvo unutrašnjega daju bogatstvom spoljnjega. Ne samo što je ugodno, nego se čovjek ispuni srećom kad utvrdi da jedan glumac, već u prvim svojim nastupima, ide tim putem, ima sposobnosti da ide njime; a da li će njime nastaviti i dokle će stići — to je nešto što zavisi od njegovog vaspitanja i, možda još više, od samovaspitanja.

Asocijacije u jednom drugom pravcu probudila je u meni Vika Podgorska. U »Vučjaku« je ona kreirala Margetićku. Još otprije rata ostala mi je nezaboravna po mnogim svojim kreacijama. Poslije oslobođenja vidio sam je još jedamput kao Lauru: bio sam i ja zreliji da je primim i ona na sceni zrela do krajnje granice, do najvišeg dometa. Ali je, po mom utisku, u Margetićki »nadmašila samu sebe«. No, dok bih u slučaju mladog Laste bio sada kadar da, na širem prostoru nego što je ovaj, dam sasvim plastičnu sliku njegove kreacije, ovdje, u slučaju Podgorske nikako to ne bih mogao, osjećam se nemušt. Čudnovato! Malo koji njen ton, gest, pokret, mimički izraz, ostao mi je urezan; a ipak, njena kreacija živi u meni i u ovom trenutku kao jedno puno uzbuđenje. Nije li to otuda — i, ja mislim da jest — što je unutrašnja strana njene kreacije bila toliko intenzivna, toliko — da tako kažem — grabežljiva, da je satrla sve spoljnje simbole glume, da pažnji nije dozvoljavala da ih registruje, osim na trenutke, pa prema tome ni sjećanju da ih rekonstruiše. Ostale su u meni ne forme nego sadržaji, ne pucnji nego pogotci. Ostala je u meni egocentrična, divlje uporna želja toga bića da pod cijenu svih obzira živi svojim ljudskim strastima u najstrašnijim životnim prilikama (koje nju na kraju i nadvladaju), ostala su u meni, na toj liniji Margetićkinoj, njena očajanja, njena pomirenja, njeni trzaji, njena dobrota, svirepost, čulnost, njen protest i opravdanje same sebe; a da se bar ovlaš kaže kako je to sve dato — za to bi trebalo nekoliko gledanja, da se to doživljavanje smiri i na taj način jedan dio pažnje oslobodi na glumačke simbole. Ako se u Lastinom slučaju pokazuje uporedna razrada unutrašnjeg i spoljnjeg i njihova organska veza, to se u slučaju Podgorske ispoljava puna, apsolutna pobjeda unutrašnjeg, što za mene i jest smisao svake umjetnosti; ako prvi slučaj otkriva dobar put, i zavidno već dostignuće no tom putu, drugi slučaj pretstavlja jedan vrhunac do koga se stiže tim putem.

Pri kraju ću u ovom kratkom dopisu pomenuti jednu scenu, iz drugog jednog vida. (O kreacijama u toj sceni moglo bi se reći, mutatis mutandis, isto što i o prvim dvjema, kao uostalom i o mnogim još kreacijama u »Vučjaku«.) To je scena obračuna između Horvata (Drago Krča) i članova školskog odbora, Lukača (Viktor Ljak), Grge Tomerlina (Emil Kutijaro) i Starca (Josip Maričić). Scena koja po svim kreacijama, po svakoj njihovoj pojedinosti, ostaje u sjećanju i opsjeda ga u punoj plastici, a u samom gledalištu djeluje — tu nema gledališta: tu je istinski goli život!

Pominjem ovu scenu zbog jedne svoje zablude, koja možda nije samo moja. Meni se nekad činilo da naši glumci, odnosno naši glumački ansambli, (izuzev pojedinaca) ne mogu da kreiraju likove sela, odnosno ne mogu to sa jednakom snagom kao likove grada. Jedno ohrabrenje doživio sam poslije oslobođenja u Sarajevu. A drugo, mnogo jače, evo u Zagrebu, — gdje bi se to možda manje moglo očekivati. Za dramskog pisca koji hvata i selo, ili samo selo, to je jedna, ne mala, radost!

Na kraju, još jedna asocijacija, više potvrda nečega sasvim poznatog nego asocijacija. Ali sjajna potvrda. Na pomenutim kreacijama, kao i na svim kreacijama i scenama, na njihovom nalaženju i oblikovanju, radila je i »nevidljiva« ruka rediteljeva. Meni se čini da je ona ovoga puta napravila jednu izvanredno poučnu zbrku: ona je podobro poremetila uobličenje granice između »srednjih« i »velikih«, »mladih« i »starih« itd. glumaca, između »fahova« i»fahova«, i izvadila iz sviju stvaralačke potencijale; time dakako nisam rekao da su i svi dometi jednaki. Mi možemo imati sve bolja i bolja pozorišta.

(Rad Miloša Bajića)

Desanka Maksimović

OSEĆANJE PRIRODE I JEZIK

u romanu „Kroz ničiju zemlju" od Vere Delibašić

Krajem prošle godine pojavio se u izdanju sarajevske »Prosvjete« i drugi deo dokumentarnog romana Vere Delibašić »Kroz ničiju zemlju«. On u prvi mah zaplaši čitaoca sa svojih šest stotina stranica. Pobojiš se da li je svaka ta reč, od njih otprilike dvesta četrdeset hiljada, opeka bez koje ovo delo ne bi čvrsto stajalo. Počneš li, međutim, čitati, zaboraviš na ovu brzopletu plašnju i nerado ga ispuštaš iz ruku, privučen uglavnom slikovitošću, svežinom jezika i obiljem lica i događaja. Čoveku u ovom romanu ne smeta nedostatak glavnog junaka i glavnog, središnog zapleta. Ovde je junak ceo borbom uzvitlani narod. Važnost, sudbonosnost narodne borbe za oslobođenje nametnula je piscu najprirodniji, najjednostavniji od svih načina komponovanja, način pisanja hronike. Ne znači da je on izabravši ovaj put morao manje stilizovati, da je manje stvaralački delao nego da se odlučio na osveštalu formu romana. Naprotiv, trebalo je ozbiljne umetničke zrelosti da se obilju najrazličitijih događaja dâ onako prirodan tok. Još manje bi se smelo pomisliti da ovaj roman nema dramatičnosti; on je, naprotiv, mozaik uzbudljivih sukoba, podviga, i sve se to sliva u opšti veliki podvig, u narodnu borbu za oslobođenje.

Samo ja ne bih sad govorila o ovome. Ja sam naročito doživela jezik Vere Delibašić u ovoj knjizi i njegovu slikovitost, zatim osećanje prirode; zato bih o toj slikovitosti i tom jeziku kazala svoje utiske. Vera Delibašić svaki, i najmanji, događaj postavi u neki predeo; mnogo lakše ga i sama ponovo doživi i saopšti kad ga smesti u okvir prirode, u atmosferu nekog događanja u njoj. Smenjivanje dijaloga i psihološke analize sa pejzažem nije neka njena pripovedačka veština, već ona ljude vidi nerazdružno povezane sa tlom na kome žive, sa podnebljem. Borba naroda sa neprijateljem bila je u isto vreme i borba sa prirodnim silama, dodir sa zemljom u te dane bio je neobično prisan, pa je i ovo razlog što pisac ljude i njihove radnje ni trenutak ne izdvaja iz ovog okvira.

Već u drugoj rečenici romana susreće nas slika: »Hladno jesenje jutro pomolilo se nad Sandžakom. U nebeskoj magličastoj sivini lebdi sunce kao odlutali dječji balon.« Pisac nikako ne može da se otrgne od čarolije tog sunca u magli pa ga malo niže poredi sa »beskrvnim, hladnim uštapom« i ne može da ne doda da oči »ne trepću gledajući ga« i najzad »da mu se ne osjeća toplota, vidi sjaj«. Njeni opisi prirode su puni konkretnih pojedinosti, ona ih neki put i nagomilava jer tog zapažajnog blaga ima u sećanju mnogo; tako u opisu oluje u seoskom dvorištu njoj nijedna sitnica nije promakla da najzad završi slikom kako vihor »ovcama podiže runa, vitla konjima grive i repove«. Vera Delibašić ume da se zagleda i u neku sitnu pojavu u prirodi, koju obično posmatramo kad smo u samoći, kad imamo puno vremena. Svaki od nas je u sličnim trenucima posmatrao igru jelenaka: »Uz krunu starog hrastovog stabla okomito obleću tvrdokorni jelenci. Oko nevidljivih ženki koje se negde skrile izvode u ovoj mesečevoj noći mužjačke borbene igre. Tvrda tijela plahovitih udvarača sudaraju se sa granama«, ali samo onaj koji žedno posmatra vidi da jelenci u tom času okomito lete. Opisi Vere Delibašić imaju često osećajnu primesu, daju naslutiti da su neke stvari uočene još u detinjstvu, da su još tada stekle ime u njenom rečniku koje ona ni sad ne menja, kao kad sleđene barice u otisku kopita naziva ogledalcima. Još u detinjstvu je verovatno, skrivena u gustišu povrtnjaka, zapazila i kako grad »cepa široko lišće krastavaca i bundeva«. Ponekad ona pada u pogrešku, sliku živu, upečatljivu, parafrazira i oslabi prvi utisak, kao kad je za sunce u magli, pošto ga je uporedila sa dečjim balonom i uštapom, još dodala da nema sjaja ni toplote, što se po sebi razume ako liči na uštap ili dečji balon.

Vera Delibašić ne doživljuje prirodu samo očima; ona čuje kako na »sandžačkim bjelosivkastim kamenim cestama odjekuje i tihi hod oputnjaka«. Opisujući vetar koji »čupa lišće sa grana, proređuje krošnje drveća«, ona zapaža jedan od retko zapaženih trenutaka u šumi: »Kad vjetar umine, čuje se šum opalog lišća«, pre toga zaglušen olujom. Ili: »Kao da jednolično kaplje voda, tako se otkidaju, opadaju listovi sa grana«. Celo ovo zapažajno blago, slagano još od detinjstva i oživljeno prilikom tesnog zbliženja s prirodom u Narodnooslobodilačkoj borbi, viđeno je sad pod novim, moglo bi se reći svečanim, osvetljenjem.

U romanu »Kroz ničiju zemlju« ima malo psiholoških analiza.

Čitajući roman »Kroz ničiju zemlju« ima se utisak da je narod pokrenut borbom za oslobođenje najednom osetio u sebi probuđene sve svoje snage i darove, pa i dar govora, zapažanja, humora. Narod u ovom romanu govori otresito, duhovito, umno, sažeto, ni traga ovde nema od one navike kod nekih pisaca da se govor naroda pretstavlja nedozrelim, gotovo nedotupavnim, punim stranih rđavo upotrebljenih reči. Seljak Vere Delibašić za sve stvari ovog života ume da nađe svoj izraz, on stranu reč upotrebi gde treba i kako treba. I to ne samo seljak u borbi preobražen, posvećen, već i onaj koji tek počinje da se diže. Kad Radovan u talijanskom zatvoru razmišlja o lubanji koju je u Limu našao, njegove misli teku istim redom i izražavaju se istim jezikom, samo bogatijim, kao i u ma koga drugog građanima, stanovnika grada: »Nekad bismo rad pregažene kokoške zaustavljali voz, a danas juriš, protutnjiš pored ljuckih leševa, samo da izneseš živu glavu. O onoj lubanji niko neće povesti računa nit potragati čija je ni kako je tu stigla. A đe bi stigli kad bi počeli da ispitujemo brojke poginulih!« Ovde te iznenadi zrelost, topline razmišljanja, a malo dalje se zadiviš poređenju punom humora: »Ostra je kao neka direktiva!«, ili realističnom gledanju na život kao u režima: »Zadržavaš me tu i zatežeš, k'o da pregovaramo o mirazu«; sad te zadivi nova slikovita reč: »A vidi one nepomenice!« »Što si zašla starkoša među đecu pa ih zađevaš«, a sad zaustavi zapažanje, sažet izraz: »Skube svak sebi, a jadna sjerotinja, kami joj u zube i u drob, osta svega željna«, sad opet ironija: »Beli su ih neđe nagazili đe ih je ljuto zaboljelo, ako je sva ta sila pošla na partizane.«

U dijalogu je sačuvana izvornost i svežina izgovora, reči su beležene onako kako se u izgovoru čuju, sa sažimanjem, metatezama, sa ispadanjem suglasnika, njihovim jednačenjem, smekšanjem: odok ja, nadriljak, nejma, čoječe, oću, strau, puor, ljucki, pcovka i sl. Idući za ovim načinom beleženja pisac je podvukao tananu granicu između izgovora Bosanaca i Crnogoraca pravoslavnih i muslimana, između načina izražavanja pokrajine i pokrajine.

Jezik Vere Delibašić je bogat, naročito za konkretne pojmove, za sve što je doživljeno vidom i sluhom. Ona zna obilje naziva za ptice, kukce, ribe, rastinje; za sav život seoske kuće i okućnice, obilje glagola u čijoj je osnovi onomatopeja. Njena rečenica je tipična rečenica našeg narodnog govora, ona govori slično ličnostima svoje knjige, istim bogatim rečnikom i istom sintaksom. Upotreba glagolskih oblika, vešto smenjivanje sadašnjeg vremena sa pređašnjim svršenim daje njenom pričanju svežinu i živost.

Učinila bih jednu zamerku interpunkciji, upravo jednom maniru u njoj, koji se nikako ne slaže sa ovim rečenicama što se drže čvrsto jedna uz drugu kao zglob uz zglob: to je prečesta upotreba triju tačaka. U ponekim odeljcima je svaka rečenica odvojena od druge tim znacima i nema strane na kojoj se ovo ne vidi, čak i gde nema ničeg usplahirenog, iskidanog u govoru, ili nedorečenog. Srećom, ova omaška lako se može otkloniti u idućem izdanju.

Nikola Drenovac

VIZIJA

Ko mi to rukom maše iz daljina?
Lik njen ko plamen leprša mi snom
Zbog mene noćas plače violina —
srce bih noćas darovo ma kom!

Čudo je zvuk i zvuk čudo što nosi
u nemire, u snevanja luke.
Gledaj me, devojko! Pogled moj prosi
reč toplu i nežan dodir ruke.

Da l' se to grč smeje iz čaše ove?
Il mi se nevera iz nje plazi?
Oči su to moje, oči što love
poslednju radost na mrtvoj stazi.

Dragič jurne i u tri skoka nađe se u kukuruzu. Tada odjeknu drugi hitac i odmah za njim skoro istovremeno još dva. Dragič se pritaji, a zatim opet pohita.

»De, ne trči pravo!« počne mu prigovarati misao. »Seti se šta je rekao Tratarev Žvan: kada đavoli duvaju za tobom, onda treba desno-levo, tamo-amo, tamo-amo. A Žvan je prepredeni krijumačar. Zna on to«.

»Desno-levo«, promrmlja Dragič i počne naglo bežati tamo-amo po kukuruzu.

Hici prašte sve gušće. Već dva puta je čuo kako mu je kuršum zazviždao pored glave. Baš ništa se nije prestrašio. Negde duboko u sebi čak se tome začudio, jer, eto, ipak nije tako strašno.

Ali Rejcovoj njivi nema, nema kraja. Preskočio je već bezbroj brazda između mrginja i još se ne vidi onaj vrat.

»A otkad je ta njiva tako široka?« pita se. »Pa ima samo devet mrginja. Dobro znam da ih ima samo devet. Samo devet mrginja!«...

»I taj kukuruz koji je već obran i okomišan!« opet se javi misao. »Rejcu se uvek tako žuri. Ali ne iz nužde. Nikako! Iz oholosti. Uvek hoće da bude prvi: prvi ore, prvi seje, prvi kosi, prvi žanje i naravno i kukuruz prvi obere. I zašto je ove godine već...«

»Fic!« doleti kuršum, okrzne Dragičevu ruku i zatim glasno sikne u vodi, u brazdi.

Dragič zastade samo za stotinku trenutka, pa ipak sasvim jasno vidi kako su se ustalasali krugovi na mutnoj vodi.

»Trči!« još mu u istoj sekundi udari o uho. »Trči!«

Taj glas Dragiču nije samo poznat, to je najdraži glas, a ipak se nikako ne može setiti čiji je. I to ga muči. Sve teže ga muči, kao da mu savest počinje da prebacuje neki ružan greh. Glas je došao iz daljine, razlegao se po čitavom prostoru i sad gura Dragiča u leđa kao snažna ali dobra ruka. »Trči! Trči! Trči!« šapće mu na uho. Tako mu blizu šapuće da oseća čak i dah poznatih ustiju. I toga daha se isto tako ne može setiti. Kakva je to muka!

»Fic!... Fic!« zviznuše mu dva kuršuma pored uha. Dragič samo otskoči i jurne svom snagom. Sad ne uspeva da misli. Sad treba bežati.

»Trči! Trči!« goni ga poznati glas i s tim glasom ulazi u Dragiča nova snaga, i neka teskoba koja mu je poznata i koja nije neprijatna. Isto takvu teskobu osetio je u detinjstvu kad ga je majka po mraku poslala da zatvori kokošinjac koji je bio iza kuće. Dragič je išao polako oko dva ugla kuće i vrata je zatvorio polako, ali čim je spustio rezu dao se u trk koliko su ga noge nosile. Trčao je i za srce ga grabio oštar bol koji mu se uprkos svemu činio prijatan. Kad je optrčao prvi ugao odahnuo je, zatim je ponovo jurnuo i opet s čudnim uživanjem osetio oštar bol u srcu... Trčao je i trčao, pa je zatim sav srećan odahnuo kad je skočio preko kućnog praga. Tu teskobu mati je nazvala strahom. Ali Dragič je bio ubeđen da to nije bio strah, jer je po njegovom mišljenju strah morao da bude nešto neprijatno. A taj osećaj je bio nekako čudno prijatan i Dragiča je čak mamio, pa kad bi se već pre noći setio da treba zatvoriti kokošinjac, uvek je čekao mrak da bi mogao osetiti onaj nepoznati bol u srcu koji je prijatno pekao.

Takvu teskobu Dragič je osetio i sada, i za trenutak je potpuno jasno ugledao samog sebe, kako trči kao dete oko rodne kuće. Ta slika je tako živa da se za trenutak zbuni i da mu se čak učini da je izgubio pravac i da trči natrag prema selu. Zato oštro skrenu nalevo i odmah zatim nadesno i samo čuje kako mu glasno kuca srce.

»Fic! Fic! Fic!« zvižde kuršumi pored njega. Dragič raširi oči i iznenada ugleda skoro tik pred sobom tamni visoki tršćak.

»Trči!« Sad mu opet udari glas o uho.

I Dragič pojuri svom snagom.

»Kraj njive je tu!« veselo reče. »Poslednja mrginja!« skoro usklikne i svim silama otrgne noge od raskvašene zemlje. Kuršumi sada samo zviždе oko njega. Ali to nije baš nimalo opasno. To uopšte nije ništa. To nije važno. Važno je samo bežati, preskočiti uski pojas livade i dostići tršćak.

»U tršćak! U tršćak!« veselo sebi naredi, pojuri i već je na mekoj otavi. I upravo u tom trenutku oseti da ga je nešto čvrsto i oštro udarilo u leđa. I zato hoće još jače da potrči. Ali šta je to? Taj uski pojas livade iznenada je postao tako beskrajno širok i tamnozelen kao duboka, mirna voda.

»Gde je to tršćak?« ide Dragiču kroz misao. Ali tršćaka sad uopšte više nema. Sve je samo tamnozelena livada. I Dragič stoji. I zašto stoji?

»Trči!« doviknu sad glas sasvim blizu i odzvanjajući. Viknula je Nančika koja pere s druge strane Idrice; dasku za pranje voda joj je odnela i sad stoji u reci i nepomično drži u opruženim rukama teški, mokri čaršav od domaćeg platna.

»Trči!« doviknu još jednom.

»Trči!« naredi sebi Dragič koji je sada celom dušom razumeo taj poziv. Zatim se zatetura i padne licem u zelenu otavu. Trenutak ostane da leži potpuno nepomično.

»Šta je to?« pita se. »Ama što je to? Šta li je to?«

Nikakav bol ne oseća. Samo je pao.

»Zašto sam pao?« pita se.

Odnekud dolazi poziv koga sad sasvim dobro poznaje i zato mu je lako na srcu, tako lako na srcu da oseća novu snagu.

»Treba ustati«, kaže sebi. »Na svaki način treba ustati. Ustati!«

Skupi svu snagu, sune čitavim telom te se tako poslednjim naporom prevrne kao riba na suhom.

»Šta je to? Šta je to?« sad se već dublje negde pita njegova svest. »Šta je to?«

Odgovora nema. A to nije više ni važno, jer je i pitanje već umrlo. Dragič je sada miran. Začuđeno i široko otvara oči te gleda u nebo. Gleda i gleda.

»Šta je to?« polako se pita.

»To je nebo« kaže mu svest.

»Nebo...« potvrdi Dragič razumom koji se gasi.

Kapci mu postaju sve teži i teži; treba zaspati. A ipak je još uvek tako lepo gledati i zato gleda i gleda, a nešto i vidi, samo šta je to što vidi, ne može da dokuči više. I zbog toga mu opet postaje teško.

»To su oblaci«, kaže mu već jako udaljena svest.

»To su oblaci...« radosno kao dete shvati Dragič poslednjim plamičkom svoga života, i oseti veliko olakšanje u duši.

BELEŠKE

Gradimir Aleksić: Milivoje Živanović

IZLOŽBA JEDANAESTORICE MLADIH LIKOVNIH UMETNIKA

U Umetničkoj galeriji ULUS-a u Beogradu otvoriće se 14 aprila izložba radova jedanaestorice likovnih umetnika iz Beograda i sa Rijeke. Na izložbi će biti prikazano oko šezdeset slika, deset do petnaest skulptura i nekoliko radova iz primenjene umetnosti. Radove će izložiti Gradimir Aleksić, Slobodan Bogojević, Kosara Bokšan, Slavoljub Bogojević, Aleksandar Božičković, Lazar Vozarević, Olivera Galović, Gordana Zuber, Ljubinka Jovanović i Petar Omčikus. Ovu grupu mladih umetnika sačinjavaju uglavnom studenti Likovne akademije koji su se naročito istakli u traženju svog umetničkog izraza.

DRAMA HAMZE HUMA »TRI SVIJETA« NA SARAJEVSKOJ POZORNICI

Pre nekoliko dana na sarajevskoj pozornici izvedeno je dramsko delo književnika Hamze Huma »Tri svijeta« koja tretira učešće muslimana u Narodnooslobodilačkoj borbi.

Dramu je režirao reditelj Vasa Kosić, a glavne ulode tumače: Avdo Džinović, Milan Lekić, Safet Pašić i Boris Smolje. Za scenografiju dao je idejnu skicu slikar Ismet Mujezinović.

IZLOŽBA JELENE JOVANOVIĆ I ĐORĐA POPOVIĆA

Poznati likovni umetnici Jelena Jovanović i Đorđe Popović otvoriće 19 o. m. u Umetničkom paviljonu na Kalemegdanu izložbu svojih radova. Vajar Jelena Jovanović izlaže oko 20 radova, uglavnom portreta naših ljudi, manju kompoziciju »Ljubav« i skice za kompoziciju »Grupa pešnira«, a slikar Đorđe Popović izlaže 45 ulja i akvarela, većinom portreta, i pejzaže i skice za kompoziciju »Uklanjanje mede« koja obrađuje tematiku iz razvoja zadrugarstva u Šumadiji.

KNJIŽEVNA DELA SA SRPSKOHRVATSKOG NA SLOVENAČKI JEZIK

»Državna založba Slovenije« štampa nekoliko novih dela prevoda sa srpskohrvatskog jezika. Uskoro će izaći iz štampe »Smrt Smail-age Čengića« od Mažuranića u prevodu slovenačkog pesnika Alojza Gradnika i roman Bore Stankovića »Nečista krv« u prevodu Frana Albrehta. Albreht je preveo izbor iz pripovedaka Veljka Petrovića. Takođe se prevodi na slovenački i roman Ota Bihalji-Merina »Dovidenja u oktobru«. Pripremaju se i [illegible] brana dela Augusta Šenoe.

»Omladinska knjiga« izdaje pesme [illegible] na Jovanovića Zmaja u prevodu [illegible] Gradnika.

U izdanju »Slovenačkog knjižnog [illegible]đa« izaći će ovoga meseca zbirka od[illegible]nih pripovedaka Ive Andrića. Pored [illegible] za kratko vreme izaći će iz štampe »[illegible] i satire« od R. Domanovića, a takođe [illegible] pripremaju za štampu »Gospoda Glembajevi« od M. Krleže i »Mi smo za pra[illegible] od S. Kolara.

Izdavačko preduzeće u Mariboru pripr[illegible]ma izdanje romana »Svadba« od Miha[illegible] Lalića.

IZAŠAO NOV MAKEDONSKI PRAVOPIS S REČNIKOM

U izdanju državnog izdavačkog preduzeća Makedonije izišao je iz štampe novi makedonski pravopis sa pravopisnim rečnikom, u redakciji poznatog filologa, skopskog Filozofskog fakulteta Blaže Koneskog i Kruma Toševa. Novi pravopis umnogome će doprineti daljem savladivanju pravopisnih principa kako jasnoćom pravila, tako i time što je svaka pravopisna forma ilustrovana velikim brojem primera. U tu svrhu objavljen je i pravopisni rečnik. Novi makedonski pravopis poslužiće u još većoj meri kao školski priručnik za učenike srednjih i stručnih škola i studente Filozofskog fakulteta u Skoplju.

NOVA ZBIRKA PESAMA JOŽE ŠMITA

U Ljubljani je izišla nova knjiga Jože Šmita »Srce v besedi«. Pesnik je u njoj sakupio stihove koji daju prisnu sliku našeg vremena. U ovoj zbirci zastupljeni su najrazličitiji oblici poetskog izražavanja, pa i sonet čiju je formu pesnik vrlo dobro savladao. Kroz sve pesme provlači se osnovna misao približavanja zemlji i životnom saznanju.

NAJNOVIJI BROJ »KNJIŽEVNOSTI«

Izašao je iz štampe najnoviji broj časopisa »Književnost« koji donosi priloge: Borisa Ziherla — »Visarion Grigorjevič Bjelinski«, Dušana Kostića — »Tri pesme o Njegošu: Bdijenje, Noć skupliu vijeka i Rastanak«, Desimira Blagojevića — »O gore, gore zelene« (pesma), Ota Bihalji-Merina — »Biografija jedne puške«, Andre Žida — »Deset francuskih romana koje...«, Mire Alečković — »Mene su pitali ljudi« (pesma), Vladimira Čerkeza — »Jesenji pljusak« i »Zvijezdo moja« (pesme), Josipa Barkovića — »Gušter«, Rajnera Marija Rilke četiri pesme: »Jesenji dan«, »Rimska fontana«, »To tamo je gde zadnje izbe stoje« i »Pont du Carrouse!« (pesme preveo Ivan V. Lalić), Dimitra Mitreva — »O makedonskoj narodnoj poeziji«. U rubrici Književni pregled časopis donosi prikaz Bojana Štiha »Proleći dan — novela Cirila Kosmača«. U rubrici Muzički pregled prikaze Pavla Stefanovića — »Šubertovo veče«, »Koncert italijanske pijanistkinje« i »Prvi koncert Simfonijskog orkestra NR Srbije«. U rubrici Beleške i prikazi: B. P. Branka Ćopića — »Lalaj Bao«, R, Ratkovića — »Humoreske« Viktora Komarec-kog, B. P. »Džek London — Otpadnik«, I. I. — »O jednoj generaciji«, Ljubomira Nikića — »Kosovske pesme na nemačkom«. U rubrici Stvarnost i iluzije časopis donosi nekoliko interesantnih osvrta.

NOVI BROJ »NAŠE REČI«

Nedavno je pokrenut časopis na Filozofskom fakultetu u Beogradu »Naša reč«. Ovih dana izašao je drugi broj časopisa koji donosi članke M. Novakovića, M. Velimirovića i Lj. Mihajlovića. Od pesničkih priloga »Naša reč« donosi pesme P. Broza, B. Pavlovića, M. Botića, V. Vukopića i G. Stavdelova. Časopis donosi priču M. Obradovića i prikaze B. Ilića i M. Kujundžića, zatim Telijevu pesmu »Oblak« u prevodu R. Knjića.

Osvrt na „Ulicu" Slavka Janevskog

Autobiografska novela »Ulica« našeg poznatog pesnika Slavka Janevskog izazvala je veliko interesovanje kod čitalaca, ne samo time što je to jedan od retkih, većih — po obimu — proznih sastava u našoj makedonskoj umetničkoj literaturi, već i svojom tematskom originalnošću i nekim ozbiljnim umetničkim kvalitetima.

Janevski u »Ulici« priča nam o svom detinjstvu, o danima kada su kod njega počele da se utvrđuju pretstave i pojmovi, a shvatanja da se uopštavaju i podležu kontroli rasuđivanja. To nije samo hronika, letopisne beleške o jednom detinjstvu. Janevski čini ozbiljan napor da razvije na širem planu deo istorije jedne ulice, njenih stanovnika i njihovih sudbina, a preko toga da nam prikaže život skopskih ulica mnogih ulica makedonskih gradova, u jednom određenom isečku vremena, u uslovima društveno-istoriskog perioda između dva svetska rata.

Da li nam je Janevski zaista rekao nešto o svome detinjstvu, o svojoj ulici, o ljudima koji su živeli u njoj, da li je to kazano iskreno, verno, uz odgovarajuća umetnička izražajna sredstva, svojstvena lepoj književnosti? Da li njegovo poslednje delo zaista pretstavlja značajan doprinos našoj mladoj nacionalnoj književnosti, konkretnije, prozi? U izvesnom smislu — da. Ali, ta ista pitanja, koja sebi postavlja svaki čitalac uzimajući knjigu u ruke, listajući prve stranice, nažalost, i ne bez razloga, može sebi da postavi, sa izvesnom nedoumicom, i posle sklapanja poslednje stranice. U ovoj knjizi toliko su isprepletani elementi onog što je trebalo da se kaže, s onim što je izlišno; onoga što je dobro, lepo rečeno, i što pretstavlja umetničko dostignuće, sa onim što je, u najboljem slučaju, kvalitetnija žurnalistika.

Sama tema — život i sudbina, želje i težnje, maštanja i stvarnost u svakidašnjici ostavljene besprizorne dece jedne skopske ulice u prošlosti, u procesu njihovog psihološkog i moralnog raščenja i formiranja u ljude, sredina koja ih okružuje, zakoni jednog društva koje je ostavilo vidan pečat na sve to — nesumnjivo pretstavlja široko umetničko platno, koje daleko prevazilazi okvire, ličnih sećanja, bledih uspomena, subjektivnih doživljavanja, i nameće zahvat u određenu socijalnu problematiku, doduše prošlu, ali još uvek živu u sećanjima savremenika. I zato, ma koliko bili skloni da na »Ulicu« gledamo kao na autorsko delo, u kome je autor centralna ličnost i u kome su ljudi i događaji dati kroz prizmu njegovih tadašnjih shvatanja i njegovih doživljavanja; ma koliko želeli da gledamo na ovo delo kao na pokušaj stvaranja krupnijeg proznog sastava, klicu našeg budućeg romana; ma koliko odvajali njegove pozitivne umetničke kvalitete, a takvih ima, ne možemo a da na njega ne gledamo i da od njega ne tražimo da bude i umetnički dokumenat date stvarnosti, delo sa socijalnim obeležjem i socijalnom problematikom.

Živo i zanimljivo pripovedanje, lirski štimunzi, interesantne i interesantno date podrobnosti, upečatljive pripovedačke minijature, neke epizodičnog karaktera, uspešno ocrtavanje likova i njihove markantnosti, naslućivanje dalje sudbine nekih junaka ove novele, moć zapažanja — sve to pretstavlja neosporan kvalitet ove knjige i njenog autora. Dovoljno je da čovek pročita onih sto i više stranica »Ulice«, pa da primeti ono što potvrđuje mogućnosti i talenat ovog mladog pesnika i u oblasti proznih sastava. Ali, sve to nije dovoljno i sve to nije sigurna garancija da u delu imamo i životnu istinu, društvenu istinu, da je tema pravilno interpretirana a život verno naslikan.

U »Ulici« Slavka Janevskog, sem lika samog autora, nema drugog svetlog i pozitivnog lika, nema pozitivnih heroja. Svi drugi su negativni tipovi, sa naopakim i izopačenim shvatanjima i težnjama, sa totalno izopačenom svešću i psihom, sve njih je rodila i unakazila ulica, svi pretstavljaju mala moralna čudovišta, koja neminovno moraju da završe na robiji, u zločinu, po sili logike autora — bezizlazno da propadnu u močvarama potpune moralne truleži i raspadanja. Možda je sve to zaista bilo tako, možda je konkretna stvarnost, stvarnost ulice u kojoj je proživeo svoje detinjstvo autor, bila takva. Možda jedna druga stvarnost, koja nam je takođe dobro poznata, oluje jednog nemirnog i burnog vremena, revolucionarnih pokreta masa i borbe za socijalnu pravdu i socijalna prava, nisu prohujali ovom slepom ulicom (nejasno skicirani studenti pretstavljaju prilično naivnu, knjišku iluziju, jer sem te ulice i te stvarnosti postoje i druge ulice i druga stvarnost). Ne radi se tu o zahtevu tipičnog u životu i sudbini »Ulice« Slavka Janevskog; ne radi se o nasilnom unošenju socijalnog optimizma, svetle perspektive razvitka nabačene problematike, o zahtevu pozitivnog u tom smislu, po svaku cenu, ako pozitivnog i svetlog nije bilo. Takav postupak odveo bi autora u lažno prikazivanje date stvarnosti. Ali, jedno je sigurno. Ako u toj »Ulici« nisu rasla deca, koja su kasnije našla svoj put i svoje mesto u životu, ona su svakako — a u to doba bez izuzetka — nosila u sebi nešto detinjski nevino i čisto, što bi se u drugim uslovima i pod drukčijim okolnostima razvilo i preraslo u pozitivni ljudski kvalitet, u pozitivne karakterne osobine zdravih, konstruktivnih ljudi. Previđanje toga dovodi pisca na liniju jednostranosti, a to znači u izvesnoj meri u neistinito prikazivanje stvarnosti, u krajnjoj liniji — u neistinu. I baš zato, umesto da bude potresan dokumenat protiv neljudskih životnih uslova — produkta nepravednih društvenih i ekonomskih odnosa u datom periodu, koje uslovljavaju i ozakonjuju ti i takvi uslovi koji izopačavaju, potiskuju i unakazuju ljude čak i u njihovim godinama detinjstva, »Ulica« postaje slučajan zapis o nekoliko života i događaja, kroz koje ne možemo da sagledamo pravi lik stvarnosti. I, ukoliko autor pokušava, uz izvesnu podvučenu toplinu u izrazu i bojama, jednim stilom natopljenim osećanjem, da nam prikaže živote i sudbine, tuge i muke dece i odraslih, ukoliko više pripovedanje autora nosi u sebi notu saosećanja i prisnosti, utoliko jezivije deluju izopačene ljudske fizionomije, utoliko manje uspeva u svojoj pravoj nameri i utoliko više sve to zvuči pesimistički i nehumano.

Možda nije izlišno staviti primedbu da se tu radi o iznošenju stvarnosti, gledane očima jednog deteta, onako kako je ono gleda u svojoj fantaziji i u svojim doživljavanjima, s obzirom na svoja shvatanja, razumevanje i pojmove. Saglašavamo se da bi se takva primedba mogla učiniti. Ali, osvetljavanje problema, razotkrivanje dubokih društveno-ekonomskih korena pojave besprizorne dece nikako ne znači » sociologiziranje« i sociološku disertaciju, objašnjenje od strane samog autora. Sve to treba da izvire i da proizilazi iz snage neposrednosti i životne istinitosti, od samog faktičkog materijala — kao rezultat pravilnog izbora bitnih momenata i značajnih podrobnosti. Međutim, kod Slavka Janevskog u datom slučaju imamo obratno. Kod njega imamo nepotrebno psihologiziranje, izlišnu upotrebu teških, mračnih boja i tonova, raspoloženja i rezonovanja, koja prevazilaze okvire gledišta i svesti jednog deteta, prevazilaze mogućnosti saznanja, koje je autor tada imao.

I pored svega, ostajemo u uverenju da nam Janevski nije istinito i verno prikazao svoju »Ulicu«, jer u njoj sigurno nije bilo sve šturo, sivo, mrtvački gluvo. Naprotiv, verujemo da je i ta ulica imala svoje radosti, svoja maštanja, svoje zdravlje, svoje praznike. Da su i ta deca imala u životu i u svojoj fantaziji svoje sitne radosti, svetla doživljavanja, sunčane dane i nade u budućnost.

Slavko Janevski je u »Ulici«, svojim razmahom u kompoziciji i obradom pojedinih detalja itd., i pored svih slabosti, dao nesumnjivo dokaz o svojim mogućnostima u proznom stvaralaštvu. A time je stvorio nove nade i nove perspektive u vezi s daljim razvitkom naše mlade nacionalne književnosti i njene zasada dosta skromne proze.

Branko ZAREVSKI

(Rad Miloša Bajića)

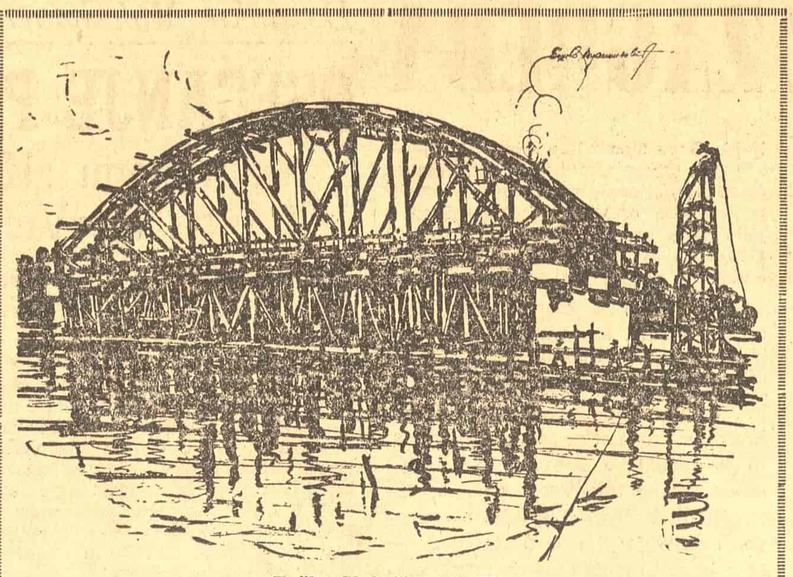

Boško Vukašinović: Most

PITANJA ZA DISKUSIJU

Uz prevod pesama Federika Garsije Lorke

U 13 broju »Književnih novina«, a pod gornjim naslovom, objavljen je članak Marka Kavaja o Ivanišević evu prevodu pjesama Garsije Lorke. Kritičar Kavaja veli da su se te pjesme prevodile na brzu ruku i po svaku cijenu i da prevodilac ne zna dobro španjolski. Nažalost, pokazalo se da kritičar ne zna španjolski, jer sve ono što je iznio bije njega, a ne prevodioca. Osim toga, nije tačno da se prevodilo na brzu ruku, jer Ivanišević prevodi ovoga pjesnika već dvanaestak godina ;istina je, naprotiv, to da je Kavajina kritika — kritika po svaku cijenu i na brzu ruku. Da vidimo.

Baš kao i kritičar iz »Hrvatske Straže« godine 1939, tako i naš kritičar zamjera prevodiocu, što je riječ compadre preveo riječju kum; veli da je trebalo staviti pobratim, jer da je to značenje one španjolske riječi. Vara se kritičar, jer compadre znači kum — to i ništa više, bilo u užem, bilo u širem značenju! Pobratim je nešto sasvim drugo! Želi li da mu citiram Servantesa, Lope de Vegu, Rječnik Španjolske akademije i ostale izvore?

Zamjera prevodiocu, što je gato garduno preveo sa mačka horjatka; veli da je trebalo staviti mačak stražar. Opet je promašio, jer garduno znači lopov, nitkov, prevejanac, lukavac, a nikako stražar! Uostalom, otkad su se mačke prometnule u stražare?

Ne znam na šta je kritičar nišanio riječju mante, jer takve nema u španjolskom jeziku. Ako je posrijedi manta, opet se prevario, baš kao što je okrenuo tumbe i riječ sábanas: veli da to znači rubenina, rublje. Nikako! Sábanas su ponjave (na postelji), plahte, čaršavi; rublje se španjolski kaže ropa blanca. Da kritičar nije pisao na brzu ruku, vidio bi da španjolski pjesnik spominje krevet. A sábanas su čaršavi ili plahte na krevetu: na jednu čovjek liježe, a drugom se pokriva. A je li kritičar ikad čitao Don Kihota? I ondje bi mu se objasnilo šta su sábanas.

Kritičar poučava prevodioca kazujući da pijani žandari ne mogu udarati po vratima, nego jedino u ili na vrata. Tome ne treba komentara. Veli da se oni stihovi nalaze u »Romansi o španskoj žandarmeriji«. Nije stigao ni da valjano zaviri u ono o čemu govori: ta oni se stihovi nalaze u »Romansi mjesečarki«!

Iznosi da prevodilac nije osjećao ni naš jezik. (A da li ga osjeća kritičar? Ko je pažljivo pročitao onu »kritiku«, našao je u njoj neskladnosti i s obzirom na naš jezik). A kao dokaz svojoj tvrdnji kritičar iznosi Silencio! za koje je prevodilac stavio Tišina. Istina, trebalo je da prevodilac stavi i uskličnik. Ali da je stavio »ćutite«, kako autoritativno tvrdi kritičar, prevodilac bi bio slab pjesnik, a osim toga izdao bi original, jer »ćutjeti« na našem Jugu i Zapadu znači »osjećati« (španjolski sentir). Treba li još da kritičaru kažemo da je »šutjeti« španjolski callar?

Zamjera prevodiocu, što je higueras preveo sa smokve, veli da je trebalo staviti zgarišta. Ali higueras nisu »zgarišta«, nego baš smokve (i to drveće, a ne plodovi). Ivanišević je naznačio odakle je prevodio; možda je kritičar imao u rukama kakvo izdanje u kojem umjesto higueras stoji hogueras; ali ta riječ ne znači »zgarišta«, kako misli kritičar, nego lomače!

Kudi prevodioca da je salivilla preveo sa fina slina; veli da je trebalo staviti pljuvačkica. Eto, nije šija nego vrat! Ili možda kritičar misli da je pljuvačka podesnija za poeziju od sline?

Kritičaru orzas nisu ćupovi! A šta su drugo? On čita onzas, premda i Karlo Bozeli, kojega se kritičar drži, lijevo stavlja orzas, a desno prevodi barattoli! Argentinsko izdanje, iz kojeg je Ivanišević prevodio, slaže se s madridskim iz 1937, s time se opet slaže izdanje i prevod koji kritičar hvali, ali sve zaludu: u kritici bi kritičar, kao da nema očiju, htio nešto deseto.

Što se tiče španjolskih pokaznih zamjenica, malo će šta o njima znati onaj koji ne zna ni najobičnijih imenica i koji se ne žaca da napiše i potpiše kako desposorio znači razvod! Šta da čovjek na to kaže? Valja dakle da razvedemo Veginu Lauru, Tirsovu Laurisanu, Servantesovu Kiteriju i sve ostale zaručene ili vjenčane Španjolke, bilo u životu, bilo u literaturi, treba da ih odvojimo od njihovih drugova — kako bi se zadovoljio kritičar koji ne zna španjolski!

Štošta još ostaje da kažem kritičaru, ali ću mu to iznijeti na drugom mjestu, gdje ima više prostora. A što se tiče Ivaniševićeva prevoda, ne velim da mu nema zamjerke. Ima mu zemjerke, i prevod treba da se podvrgne kritici, ali ne onako — na brzu ruku i po svaku cijenu.

Josip TABAK

KLIMA DUHA

(Nastavak sa prve strane)

muzikalnost, povezivanja događanja, sudbina karaktera u noveli, romanu, pozorišnom komadu. Eventualno, van toka radnje, koji je uopšte razumljiv, da ukaže na stilističke osobitosti, na mesta koja nešto označavaju, u kojima nešto tiho odjekuje, na varijante, ironiju ili simbolična značenja — onako kao što se učeniku ili mlađem pratiocu na koncertu lakim stiskom ruke govori: čuješ li ovo mesto, zapažaš li ovu promenu teme, osećaš li poeziju ovog štimunga? Ili, kao što se pravilno i razumno radi, pripremiti predavanje pred izložbu ili koncert, sa ciljem da se pažnja publike skoncentriše na karakterističnо, osobito u stilu jednog umetnika. Ali, nažalost, to kod nas biva samo kada su u pitanju umetnici-pokojnici, kod kojih više ne postoji opasnost da će se učiniti greška u ocenjivanju.

Takva kritika živih umetnika — kritika bez alhemije, koja traži zlato umetnosti, kritika bez formula stručnjaka veterana sa patentiranom mudrošću, no koji se nikada ne uživljavaju do kraja i veruju da će nešto izgubiti od svog ugleda kada se raduju, i koji su previše otmeni da bi mogli saosećati i doživljavati sa nekim — takva kritika bila bi radost i pomagač.

Stvarno — a to me je bolelo i onespokojavalo — već sam kod izvesnih mladih sagledao onaj osmeh nadmoći, koji pokazuje da su oslušnuli prominente posvećene, to samouvereno prazno doktrinarno vrcanje blistavih varnica, tu kritiku odozgo naniže, za kojom se ne krije nikakav stvarni rad, nikakvo prodiranje u suštinu dela, nikakav pokušaj da se skromno shvati ono što je autor uistinu hteo.

Zbog tih mladih ljudi hteo bih izgovoriti ono što i oni u dnu duše znaju, da mi svi ponekad nešto ne razumemo, da mi svi o mnogo čemu nedovoljno znamo i da se sme mirno priznati da moramo jedan pozorišni komad, jednu kantatu, jednu sliku još jedared videti i čuti, pre no što stvorimo svoj sud i, naročito, pre no što donesemo presudu.

A to je ono na šta u prvom redu mislim kad govorim o teškoj atmosferi u našem kulturnom životu: kod nas se često vrlo lako sudi i presuđuje.

Sećam se jedne pretstave »Aide«, u koju je uloženo mnogo rada i kojoj su mesecima prethodile svakodnevne muzičke pripreme. Pretstava, prva te vrste kod nas, skupoceno opremljena, režija puna ukusa, muzikalno uspela, svuda u svetu izazvala bi zahvalnost i priznanje. Kod nas, u odnosu na tu pretstavu, dosta čudnovato, dugo se nailazilo jedino na hladno odbijanje, kao da je bez talenta, ukusa i znanja.

Nešto slično čuo sam i kod premijere Prokofjevog baleta »Romeo i Julija«. Muzika i igra, koreografija i dublji značaj te igre ljubavi i smrti duboko su me uzbudili. Ali kritičari su našli, da u njoj nema dovoljno «šekspirovskog duha«, da balet ne zadovoljava, da je muzika bez ideja. (Da, čak i to!) I tek lagano, prećutno, počelo se pričati da je u pitanju jedno dobro delo i da treba da budemo zahvalni za veče koje su nam dirigent i muzičari, igrači i koreograf, slikar i celi kolektiv poklonili.

Šta sve nismo morali slušati o pretstavi Držićevog »Dunda Maroja«, toj pretstavi u kojoj se veličanstvena misao našeg renesansnog pesnika sjedinjuje sa režijom smelom i punom duha i igrom skoro savršenom. Neću ponavljati zamerke. One su prestale tek kada su nam prijatelji iz daljine oduševljeno govorili da bi jedna takva pretstava i u inostranstvu naišla na veliko priznanje.

Koliko je argumenata sabrano, koliko specijalističkih stručnjačkih dokaza izmišljeno da se potceni i diskredituje naša izložba srednjovekovnog fresko-slikarstva i plastike u Parizu. Tek veliki uspeh te izvanredne umetničke manifestacije naših naroda naterao je zakerala na ćutanje, jer je postalo očigledno da je ta izložba doprinela da naša umetnost zauzme ravnopravno mesto na ravni umetnosti kulturnih evropskih naroda.

Mnogi slični slučajevi mogli bi se još pomenuti (nadmeno slaganje obrva nad izvanrednom pretstavom »Fuente Ovehuna« Lope de Vega, itd.), ali se ne radi o proširenju liste pogrešnih ocena, već o kritičkom ispitivanju duha, stava u odnosu na umetničku delatnost i shvatanje.

Taj stav skepse i odbijanja, koji se u danom slučaju preobražava u suprotnosti i nezasluženo hvali iznad svake mere, nije nov. Nasleđe je starog vremena. Taj stav je odgovoran što naša umetnost ostaje u svetu uglavnom anonimna. Kako da se u svetu probije kada u svom domu ne nailazi na priznanje?

Nije u pitanju jedino »mala« nacija i jezik nepoznat u svetu. I Finci i Norvežani su male nacije, pa ipak njihovi umetnici i književnici našli su put u svest vremena. Naša umetnost nije bolja, ali ni manje dobra od umetnosti drugih naroda. Za njen razvoj potrebna je atmosfera većeg poštovanja vrednosti i mere stvorenog, blaža duhovna klima.

Ali nije jedino duh kritike to na šta se katkad žalimo, nedostaje nam kritika uopšte. Mnoge knjige se pojavljuju, bivaju razgrabljene, a ni u jedan redak ne uloži se truda da se protumače i približe čitaocu. Možda razlog delimično leži i u našem najčešćem shvatanju da su jedino profesionalni kritičari pozvani da donose sud o umetničkim delima. Svuda u svetu, pesnici i romansijeri, dramski pisci i umetnici pišu o duhovnim problemima. Iznose svoje misli ne sukobljavajući se pritom ni sa kakvim monopolom, i prećutkivanje smatraju za porok.

Pre svega, neophodno nam je osećanje mere, svest da umetnost ne označava jedino do krajnosti usavršeno majstorsko delo. Da ne postoje jedino Šekspir i Mikelanđelo. I da manji i skromniji oblici izražaja u umetnosti i književnosti imaju opravdanja za svoje postojanje.

Mnogi umetnici iste epohe delaju naporedo, pa ipak tek malo njih jezikom svoje umetnosti govore budućnosti. Šta je ono naročito što iz njih odjekuje i njihovim delima daje trajnu vrednost? Koje je merilo i znak da će neko umetničko delo ostati trajno, dok će drugo proći i utonuti u zaborav?

Vrednost umetničkih dela, čini mi se, leži u njihovom stvaralačkom sadržaju. U stvaralaštvu u dubljem smislu, ne u stvaranju već stvorenog, u ponavljanju u umetnosti već rečenog, pa čak ni u ponavljanju onog što je priroda izgovorila. Iz prirode i iz umetnika mora postati svakako nešto treće, novo, dotle nesagledano. Jer umetnost nije nikada pasivni otsjaj, tupo podražavanje, već živi proces uobličavanja, preobražavanja, otkrivanja.

U jednom intervjuu u Parizu, jedan književnik koga cenim, Vilijam Folkner, rekao je: »Onog dana, kad ljudi prestanu osećati strah, opet će početi da pišu majstorska dela, to će reći dela trajne vrednosti«.

O. Bihalji-Merin

ISPRAVKA

U prošlom broju »Književnih novina« objavljen je godišnji izveštaj M. Panića-Surepa u kome se navodi da je »Romea i Juliju« i »Zimsku bajku« od Šekspira preveo B. Nedić. Međutim, oba dela preveli su B. Nedić i V. Živojinović.

BIBLIOGRAFIJA

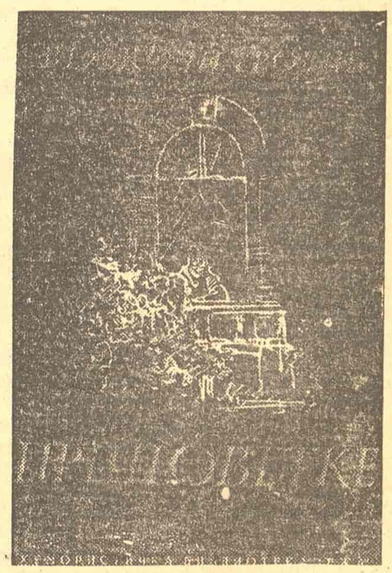

Veljko Petrović: **Pripovetke**. Ilustracije i korice Cuce Sokić. Izdanje Humorističke biblioteke »Ježa«, Beograd 1951, ćirilicom, str. 229, cena ?

Trifun Đukić: **Pregled književnog rada Crne Gore**. Izdanje »Narodne knjige«, Cetinje 1951, ćirilicom, str. 354, cijena 120 din.

S. Pavičić: **Um v glava**. Preveo L. Stračkov. Izdanje Novinsko izdavačko pretprijatie »Ilinden«, Skopje 1951, na makedonskom, str. 51, cena ?

Politička biblioteka. Izdanje Novinsko izdavačko pretprijatie »Ilinden«, Skopje 1951, na makedonskom, str. 47, cena ?

Jugoslovenska bibliografija. Izdanje Direkcije za informacije Vlade FNRJ, Beograd 1951, ćirilicom, str. 122, cena ?

F. Hauptmann: **Rijeka**. Izdanje »Matice Hrvatske«, Zagreb 1951, latinicom, str. 141, cena: uvezano u poluplatno din. 61.— kartonirano din. 41.

Lumina, najnoviji broj rumunskog časopisa za književnost i kulturu, str. 95, cena 30 din.

Mnogostruke delatnosti Branislava Nušića

— Odlomak iz ogleda „Branislav Nušić i njegov Ben Akiba" —

Mali je broj pisaca kod nas čiji je život ispunjen tako mnogim nemirima, retkim preduzetnostima, različitim pothvatima, mnogostrukim delatnostima kao što je to život Branislava Nušića. Kada nekoga dana bude objavljena iscrpna i puna njegova biografija, neće možda biti nimalo čudno ako se čovek nađe iznenađen pred najobičnijim prostim spiskom svega onoga čemu je on, kao uzgred, poklonio svoju veću ili manju pažnju, i našta je samo sve rasuo svoju zaista retku i vanredno živu delotvornu snagu. Takav spisak svakako će pokazati kako valjda i nema nijedne javne stvari koja ne bi ulazila u krug njegovog interesovanja; a kad je baš dosta nema, za njega to još nije nikako dovoljan razlog da je on ne izmisli, napravi plan o njoj, uzme na sebe njenu organizaciju, oživotvori je. Kao rođen pozorišni stvaralac, on ne samo da sve što piše, zamišlja i ostvaruje kao scenu, radnju i dijalog u njoj, već i sam život, svoj i drugih ljudi, najviše doživljuje, posmatra i voli kao scensko i pozorišno događanje koje, kad se po sebi i za sebe ne javi i ne poteče, čovek sâm treba da stvori kako bi u njemu učestvovao. S takvim sklonostima, Branislav Nušić novinar, obavezan da tri do četiri puta nedeljno snabdeva list svojim rukopisom, ne samo što uzima udela u užem pozorišnom radu, čas kao član uprave, čas kao član pozorišnog odbora, već i na onoj znatno široj životnoj pozornici on neprestano deluje. Tu on, obično, zamišlja, stvara, izvodi, režira najviše scene sa masama. Otuda, samo u razdoblju od pet godina, od 1905 do 1910, kadbi napisao sve stvari koje su ušle u da je tri knjige Ben-Akibe, i nekoliko stotina još koje nisu: kada je pozorištu predao nekoliko komada koji su tada prvi put izvođeni, da dva od njih kasnije budu izgubljena (»Iza božjih leđa« i »Jesenja kiša«), Branislav Nušić stiže još da bude glavni reditelj i nekih vašara, grupnih putovanja i narodnih mitinga.

Nije malo zanimljivo to kako se on svuda baca kao dobar plivač u vodu; a kada zapliva, već je kao riba u svom elementu. Je li taj čovek neumoran kad svuda stiže? I je li to njegov način da predahne od pisanja, kad kao prvi osnivač Malog pozorišta, to jest prvi osnivač i glavni repertoarski snabdevač Dečjeg pozorišta, on se prirodno javlja i kao prvi priređivač dečjeg vašara na Taš-majdanu, a pokušava da stvori i stalno dečje zabavište na tome mestu!, Mogućno. I — verovatno. Za pravog pozorišnog čoveka njegovog kova, uostalom, takav odmor možda u stvari postaje najbolji izvor novih potsticaja i mogućnosti daljeg stvaranja. A onda, ako je društveni život Beograda, u decenijii koja je prethodila Balkanskim ratovima, zbilja nešto skučen i nerazvijen, ako ne pru-

za dovoljno i raznovrsne živopisne građe novinaru-književniku Ben-Akibi, zašto mu pozorišni pisac i pretsednik Novinarskog udruženja Branislav Nušić ne bi priskočio u pomoć i režirao, na primer, trojički vašar na Adi Ciganliji? I, pošto se ne vidi razlog zbog kojeg ta zamisao ne bi bila izvedena, to se Ada Ciganlija zbilja pretvara u neviden vašar na koji se ceo Beograd preseljava za tri dana, s blaženim uverenjem — koje milionski rojevi komaraca ne mogu da naruše — kako takve zabave nikad dotle nije bilo. I ta iluzija jedva da nije do kraja opravdana: takve zabave, i na takvom mestu, doista nije bilo. — Pokaže li se da, u nedostatku dovoljnog razloga i mesta za masovne scene u zemlji, danoga trenutka one možda izobiluju u najbližem susedstvu, njihov ljubitelj i reditelj neće propustiti da naše ljude pokrene da uzmu učešća u njima. Nije li takva jedna prilika mladoturska revolucija 1908 godine? Kao naročiti dopisnik »Politike«, Nušić se tokom jula te godine bavi u Skoplju i Solunu i šalje otuda listu svoje izveštaje. Krajem istoga meseca on se vraća u Beograd, ali istoga dana kad je stigao, ne dopuštajući sebi nimalo odmora, uzima u svoje ruke celokupnu organizaciju čitavog jednog voza izletnika koji bi posetili Skoplje i Solun. Obaveštenja o pojedinostima puta, pitanju pasoša, dana polaska i povratka, reda vožnje, cena, šta se može a šta ne može poneti: sve to on uzima na sebe lično. Da ne ostane o tome nikakve sumnje »Politika« od 31 jula 1908 upozorava: »Za sva obaveštenja valja se obratiti lično g. Nušiću«. Možete misliti!.. Na taj pozorišni put krenulo je šest stotina putnika, sve samih muškaraca, bez žena, a o danu polaska, 8 avgusta izjutra, novine su zabeležile: »Na peronu... neopisana navala i vreva... Sto g. Nušića, koji je izdavao karte, bio je opsednut gomilom njih, koji su se nadali da će bar sad, na stanici, dobiti karte... Ali karata nije bilo...«

Pokreti masa u Nušićevoj režiji nemaju uvek samo tu karakterističnu lake zabave i površno poučne razonode. Mogu one biti zatalasane i na drugojačiji način, ozbiljnije, dublje, sudbonosnije, kao na primer, 22 septembra 1908 godine (po starom kalendaru). Dok se toga popodneva još dovršavalo vanredno izdanje »Politike« s objavom pljačkaškog austrougarskog podviga aneksije Bosne i Hercegovine, veliki majstor-reditelj, obuzet plamenom novog stvaralačkog pothvata, već je uzbuđeno trčkarao za najosnovnijom i neophodnom početnom rekvizitom: jednom zastavom, jednim dobošarom! I, kao što se to dešava pokatkad na filmu, a još pre u životu, sve se pokazalo na domaku ruke: uredništvo je raspolagalo zastavom, kelner od »Balkana« Andra bio je u vojsci dobošar, a znao je ko ima, pa je brzo i pronašao doboš. Sa prvim prodavcima koji su potrčali da list i vest raznesu kroz sve krajeve Beograda, pod Nušićevim zapovedništvom iz »Politike« je istupila vrlo skromna, ozbiljna, nemo smrknuta grupa ljudi s široko razvijenom zastavom na čelu. Čim je kročila na ulicu, Andra kelner zalupao je maljicama u svoj doboš snažno i uzbudljivo, kao na uzbunu. Najbliži slučajni prolaznici smesta su zastali, i, bez reči i razmišljanja, radoznalo krenuli za grupom, zastavom i dobošem. Oni dalji, videći to, potrčali su za ovima. Iako nije rečena nijedna reč, ni bačena nikakva parola, ni dano nikakvo objašnjenje, i možda baš zato što je sve to izostalo, svet je počeo da se zgrće sa svih strana. Sa Terazija zatalasana povorka se, kao voda kad nadolazi, valjala ka Narodnom pozorištu. Čeona grupa i zastava tu su stali kod Ćnez-Mihailovog spomenika. Doboš je i dalje uzbuđeno pozivao. Branislav Nušić se tada popeo na postolje spomenika. Talasi naroda i dalje su lagano priticali, kad je, na jedan znak njegove ruke, doboš odjednom umukao. — Zadovoljan opštom postavkom, izabranim dekorom, spremljenim kulisama i sabranim učesnicima velike istoriske scene, nadahnuti reditelj se za trenutak-dva sâm uzbuđivao početnim pokretom koji je sad svemu trebalo dati, pa onda, bacajući zajedno sa rečima svoju kao opštu volju u prostor, progovorio:

Otadžbina je u opasnosti. Hanibal je pred vratima!..

Punih nekoliko časova, on, reditelj, držeći čvrsto u svojoj ruci sve konce te doista neobične popodnevne pretstave pod vedrim nebom, koja se završila tek uveče, bio je ne samo glavni, već i jedini njen protagonista. Talasi narodnih masa pred njime se neprestano smenjivali, obnavljali. Dok se jedni, već obavešteni, lagano razilazili, drugi su, neobavešteni a radoznali, tek pristupali, s pravom očekujući da i oni čuju što treba čuti i saznaju što valja znati. A on je na sceni bio sam. Njega nije imao ko da odmeni. Drugih govornika nije bilo.

Preko dvadeset govora Branislav Nušić je održao toga dana. Žilavi i kočoperni Ben Akiba teško da je i sam znao kakva uspavana snaga leži u njemu.

Tako započeta, istoriska pretstava je sutradan morala biti nastavljena. Ali s kakvim bogatstvom i šarenilom u pojedinostima, s kakvim obiljem pokreta u radnji, s kakvim prirodnim žarom u izvođenju, s kakvim nezaboravnim i veličanstvenim prizorima, čiju blistavost je prevazilazila jedino njihova uzbudljivost. — toga dana reditelj je dao znak za početak i objavio naslov komada: Upis dobrovoljaca. Među prvima sam se upisao. A onda, pošto je iz jedne trgovine dobio i stavio na glavu veliki sivi burski šešir, obavijen širokom trobojkom i posuvraćena oboda, za koji je bila prikačena i velika trobojna kokarda, istaknut i usamljen na uzvišenju iznad svih glava sakupljenog naroda, držeći budno pod paskom kako čitavu celinu tako i sve mnogobrojne pojedinosti u njoj, počeo je da rukovodi samim tim složenim izvođenjem. Sve je poteklo kao da je naročito i marljivo spremano, kao da nije nastajalo upravo u trenutku kad je i izvođeno. Uz dobovanje doboša, pisak truba, ubojne pesme i usklike omladinskih i narodnih horova, cela ova pretstava sa mnogo činova i međučinova razvijala se ceo taj jesenji dan na prostranoj pozornici staroga Pozorišnoga trga i završila se kasno uveče nekom vrstom bučne apoteoze. Dve hiljade dobrovoljaca upisanih toga dana, i još više onih čiji upis nije mogao biti tad obavljen već je odložen za sutradan, kao i masa naroda koja im se pridružila, u toj apoteozi obrazovali su šumnu i raspevanu povorku, i od Narodnog pozorišta krenuli ka dvoru i ministarstvima, na čelu sa zastavama. U šumi tih zastava »na dva belca jahali su dobrovoljački vođi Nušić i vojvoda Sava Hercegovac u bogatom hercegovačkom narodnom odelu, sa isukanom sabljom u rukama...«

Živko MILIĆEVIĆ

UREDNICI
Dušan Kostić, Tanasije Mladenović, Jovan Popović

Broj čekovnog računa 102-9032020
Pošt. fah redakcije 617
Poštanski fah administracije 629

Rukopisi se ne vraćaju

Odgovorni urednik: Jovan Popović, Beograd. Francuska broj 7 — Stam parija »Borba« Beograd. Kardeljeva 31.

UNIVERZ. BIBLIOTEKA „SVETOZAR MARKOVIĆ" BEOGRAD